

Зафарнома

Низомиддин ШОМИЙ

АМИР СОХИБҚИРОН ХАЗРАТНИНГ ОЛИПЖАНОВЛИГИ ВА АДИБУ ЭХСОНИ БАЕНДА БИР ШИНГИЛ

У (Байлақон) мақомида Соҳибқирон хазратнинг олижаноблиги ва адибу эҳсонидан андак мушоҳада қилинди. «Биз билган нарсанимиз гувоҳ бўламиз», деган ибората мувофиқ уларнинг эрки, ҳар қалай, кўп фойдаларини ўз ичига олади. Токи жаҳон аҳлига бу хазратнинг аждоғлари ва яхши нағми мазмун бўлган ва жаҳон сўз тоғлари унга иқтидо қил-гайлар!

Волни эиб олиб қайтсинлар ва арз иззатгоҳига етказсинлар, токи бундан кейин у (адибу) қонларини улардан йироқлаштирсинлар. Шунда Олий хазрат дур тўқувчи лафзидан чиқариб айтди: «То шу вақтгача жаҳонгирлик ишларидан зур сый-ҳаракат қилинди, бундан сўнг эса пиллоҳона инят жаҳонни бошқариш аломатларини юқори кутаришга сарф этила-жақ. Бундан фарз шуки, бундан кейин ҳар ким нимани билса бе-хавотир бизнинг арз иззатгоҳи-мига етказсин, ҳар нарсани, мам-лакат ислоҳи унга алоқадор ма-лумлар бошдан заварни даёр эт-тиш унга боғлиқ бўлса, у ҳақда бизга етказишда беарвоқлик қил-масин, эътимом ва тула ишонч бил-лан очик кўрсатсин». Ҳақиқатда олам аҳли бу дунёда марҳаматлар-дан умидвор ва жаҳон аҳли бу адибу эҳсон ихтидордан кунгилла-

лар уқийлар, олам аҳли шид-дат ва интиком чеҳрасини, инъомо иқром юзини унинг жа-ҳондорлиги ойнасида ошқора кўрилар; унинг интиком ше-ри панжа очса, бутун бир жа-ҳонни зур забар қилди, агар эҳсон лаби ширин табассум қилса — бутун бир оламни ху-рам ва мунаввар этди. Жаҳон халқи билдирилди, у хазрат Со-ҳибқирон қудрат эгаси (Ол-лоҳ)нинг жамолни ва жалолини таъаллуқ этиш қуралиши ар-шиди. Тангри таолода унинг марҳамат соясини жаҳонга ва жаҳон аҳлига доимий қилсин, давлати қуралини маширку ма-рибта зур соҳибага сакласин! Муҳаммад ва унинг хонадони ҳақки! Бу икки байт унинг кит-тоб муаллифи назмидандир. (Шеър)

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

БАЙЛАҚОН ШАХРИНИНГ БИНО ҚИЛИНИШИ ВА УНДА ХАНДАҚ ҚАЗИЛГАНИ БЭНИДА

(Амир Соҳибқироннинг) олий ҳиммати жаҳон аҳли ақлобдорини оёсийишга қаратилганлиги ва шунга сарфнамаётинлиги ту-файли равшан қалам ойнасида шу нарсга ўз кўрсатдики, «Турон мам-лакатига машхур мавзевларни иморат қилганимиздек, Эрон мам-лакатига ҳам биз хазратдан ём-роқлик қолгай», деган. «У сизлар-ни ерлан яратди ва унда жойлаш-тирди» деган Илоҳий фармоғда муровиж иморат қилиш оламда матуб ва марғуб бир чин бўлган-лиги ва Оллоҳ таоло у сизларни ер юзига халифа қилди, мартаба-да баъзиларингизни баъзиларинг-издан юқори қўйди, токи бу дав-лат ва бундан даражада сизлар-дан нима содир бўлишини син-гай деганилиги туфайли Амир Со-ҳибқирон хазрат хоҳлидики ундан жаҳонда пиллоҳона осорлар ва хисравона ёлдорликлар оқибди қол-гай, бинобарини, Байлақон ерда бир мавзела шаҳар бино қилиш-га олий ишорат содир бўлди. Бир шаҳар тарқини чиқилди: у кенг бир девор, чуқур бир хандяқ, тўр бурчак шаклида бозор, кўч, уй-жойлар, ҳаммом, сарой, майдон ва чаманзорлардан иборат эди. Шаҳар деворининг айланаси шарий галда икки миңг тўрт юз га, девор кенглиги унн бир газ, деворнинг баландлиги кунгирга тенг тапсалича унн беш газга яқин, хандяқнинг кенглиги қирқ газ, чу-қурлиги қариб йиттирма газ, ша-ҳар девори бўйлаб соқчилар ва посбонлар учун уйлари белгила-ган, унинг тўрт томони бурчак-лиқ қар бирдила бир бурж — ми-нора кутарилган, чиқар жойлар, тош отиланган жойлар тартибда кеттирилган. Ҳақиқатда агар би-рор комкор поллоҳ шундай бир мавзени тикланни хоҳласа, ав-вал бир мудат сабоб-уқуналарини тайярлаб, агар бир йилда уни битиршиша мўяссар бўлса, ҳам-ма таажжуб қилсин. Шундай ку-руш бир сарҳона тайярликни кур-масдан, сабобу олат йилмасдан, елгиз олий илтифот билан шу қа-дор олий бир иморат ва баланд шаҳаристонни барпо эттиш бир ой мудатда таомолланди. Дониман-идлар бу қоронликка таажжуб қилдилар, жаҳонда қилдилар у им-корнинг ва қорфомалика офарин-

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

БАЙЛАҚОН НАХРИНИНГ ҚАЗИЛГИШ БАЕНИДА

Ободлиқ боиларидан би-ри, балки оиди зарурятлар-дан бири — сувдир. Инсон ти-риклигининг турғунлиги сув билан боғлиқдур, балки аслида ҳамма ашё сув билан ҳаётдир. (Оятга ҳам) «Биз сувдан ҳамма нарсага жон бағишладик» (дейилган). Яна ҳудуди таоло охираг неъматлари зикрида ҳар жойдаки боғу-бустон ва жаннат-нинг жовидон неъматини зи-кр этса, уни оби равлорини би-ланд бээтган. («Улар» учун та-гида анҳорлар оқувчи боғлар (яратдик)).

(Шулар боки Соҳибқирон хазратини) хисравона ҳиммати ва пиллоҳона иродаси у жойда янвочилар ва ҳосу ом-нинг фаровонлиги учун бир на-ҳар қазимокка жам қилди: жа-ҳон итоат этувичи фармон со-дир бўлдики, Арас наҳри канор-расилан бир арик чиқарсинлар, у Байлақондан утсин, шу жойда янвочилар оқувчи, экин-зорлар ва қиллоқлар истеъмол-ланд ортуни Кур наҳрига бо-риб қўйсин, узунлиги олти фар-сах, кенглиги тахминан ун газ бўлсин. Голиб лашкарнинг бар-ча соқиларини шу ишта маш-ғул қилдилар. Давлат амирла-рини уларга ишбонни қилиб тайярлади. Сўзсиз бир йилда бақариллиши мумкин булган шундай катта бир ишдан кун-ош билан бир ой мудатда фори-ғув бўлишлар. Абдиғайта улан-ғур давлатини қад-қуввати, Со-ҳибқирон хазратнинг пок ния-ти барокоти билан шаҳар ва ви-лоят у наҳрдан мавмур бўлди.

* Оллоҳ таолонинг сифатла-ри: жаҳоний раҳм-шафқат, дун-ғу марҳаматлиқлиқи; жалолий — удуллик, куч-қудратлиқлиқи.

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

БАЙЛАҚОН ШАХРИНИНГ БИНО ҚИЛИНИШИ ВА УНДА ХАНДАҚ ҚАЗИЛГАНИ БЭНИДА

(Амир Соҳибқироннинг) олий ҳиммати жаҳон аҳли ақлобдорини оёсийишга қаратилганлиги ва шунга сарфнамаётинлиги ту-файли равшан қалам ойнасида шу нарсга ўз кўрсатдики, «Турон мам-лакатига машхур мавзевларни иморат қилганимиздек, Эрон мам-лакатига ҳам биз хазратдан ём-роқлик қолгай», деган. «У сизлар-ни ерлан яратди ва унда жойлаш-тирди» деган Илоҳий фармоғда муровиж иморат қилиш оламда матуб ва марғуб бир чин бўлган-лиги ва Оллоҳ таоло у сизларни ер юзига халифа қилди, мартаба-да баъзиларингизни баъзиларинг-издан юқори қўйди, токи бу дав-лат ва бундан даражада сизлар-дан нима содир бўлишини син-гай деганилиги туфайли Амир Со-ҳибқирон хазрат хоҳлидики ундан жаҳонда пиллоҳона осорлар ва хисравона ёлдорликлар оқибди қол-гай, бинобарини, Байлақон ерда бир мавзела шаҳар бино қилиш-га олий ишорат содир бўлди. Бир шаҳар тарқини чиқилди: у кенг бир девор, чуқур бир хандяқ, тўр бурчак шаклида бозор, кўч, уй-жойлар, ҳаммом, сарой, майдон ва чаманзорлардан иборат эди. Шаҳар деворининг айланаси шарий галда икки миңг тўрт юз га, девор кенглиги унн бир газ, деворнинг баландлиги кунгирга тенг тапсалича унн беш газга яқин, хандяқнинг кенглиги қирқ газ, чу-қурлиги қариб йиттирма газ, ша-ҳар девори бўйлаб соқчилар ва посбонлар учун уйлари белгила-ган, унинг тўрт томони бурчак-лиқ қар бирдила бир бурж — ми-нора кутарилган, чиқар жойлар, тош отиланган жойлар тартибда кеттирилган. Ҳақиқатда агар би-рор комкор поллоҳ шундай бир мавзени тикланни хоҳласа, ав-вал бир мудат сабоб-уқуналарини тайярлаб, агар бир йилда уни битиршиша мўяссар бўлса, ҳам-ма таажжуб қилсин. Шундай ку-руш бир сарҳона тайярликни кур-масдан, сабобу олат йилмасдан, елгиз олий илтифот билан шу қа-дор олий бир иморат ва баланд шаҳаристонни барпо эттиш бир ой мудатда таомолланди. Дониман-идлар бу қоронликка таажжуб қилдилар, жаҳонда қилдилар у им-корнинг ва қорфомалика офарин-

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Риштон боғларида гарқ пиш-қичилик. Йул еқалари беҳи-зор. Емби олтиндай беҳдлар тов-ланди. Томорқаси этганими, дарвоза олдидан икки қулоч-гина ер бўлса, одамлар терак экишибди. Тераклар икки-уч йилда иморатпоб бўлиб қолали-ган чоғи бор. Жўрорилар ям-яшди. Жўрорилар бош қайри-ган. Ҳар кучанинг икки-уч ери-да тилмай дукочна. Деразадан муралаб турган болақайлар. Ал-Рошидоний кучасидан утиб, қал-бимиз гурурга туладди. Зоҳидон қишлоғида яқинда маланият маркази ташкил этилибди. Бу ери пахта пайқаллари. Ям-яшди. Ҳали эса шамолни кўрмаган, туни изғирин термаган куяк-лар. Худо бу йил пахтани бе-рибди деҳқондан дегана.

Меҳнат қаҳрамони М. Тоғи-болдиев номли жамоа ҳужалиғи йўлларидан утмаз. Ўзбекистон-да хизмат курсатган пахтакор Турдиали Раҳмонов бригадаси бутун пахта ширини туздирди-ди. Ана шу омади келган азиз-лар билан учрашувга борамиз. Қишлоқчалағи ҳовуз уртасида қулбола фаввора дур сарчапти-етди. Чинакам туй, сайл бу ер-да экан-ку: бола-бақра, кексаю-еш давра қурган, келинчақлар хизматга югурган. Беланчақлар да ойлай балқиб етди гулдаклар. Кийикчадай шўх-хандон қиз-а-лоқлар гуллар тутишди меҳмон-ларга. Бир йиллик меҳнатнинг эзгу байрами. Юзлар оқ булган кун. Чарчоқлар таркаган кун. Ниятлар бажо булган кун. Улар-нинг шодлиғига «Саодат»нинг 70 йиллиғи яна фойз қўшади. Биз қирза этиқлар, чанг бостан чеҳраларни қурмадик. Ювинган таранган, шаҳар қизларидан қо-лишмайдиған, бежирим либос-ларни узига ярашган қизларни қу-риб суюндик. Қизчаларнинг зар-лупилари, угил болаларнинг уқлар жигаларини қуриб суюн-

ГҶЗА БОШИГА ЭГИЛГАН ДИЛБАР...

— Буларнинг ҳаммаси барака-тошган одамлар. Ҳаммасини ёза-веринг, — дейди уста пахтакор. — Қай бирини айтгай: Шаҳрини-са, Мавлуҳдон, Ҳамидлоҳон, Му-қаррамхон, Ҳаётхон, Қимсаной, Замирахон, Жамилоҳон, Шерма-нат, Мираҳмаджон... Булар меҳ-натнинг шери бўлиб кетилган. Ишонганимиз, сунганимиз шу-лар...

Жамоада 20 дан ортиқ нов-войхона мажлуҳ. Гилам, пайпоқ, жемпер тўкиш цехлари очилди-ди. Поллизарига сабзавотлари етарди. Меваларни қуриб, ша-харга юборишади. Ешлар қуп. Қилп мавсумида уларни иш бил-лан таъминлаш учун янги цехлар очилиши керак, дейди бригада саркори.

Одамларда журъат, ишонч пайдо бўлибди. Фарғона қизларини уқтамлиғи, ўз қадрини ба-ланд тутишдан қувондик. Сўз-лаганинда, шеър уқитганинда их-лос билан, ҳар сўзингни симириб-тинглаган мухлислар давраси бит-мас-туганмас илҳом берар экан одамга.

Кузлари ениб, юзларида меҳ-ри муҳаббат балқиб шеър тингла-ган шоир табиати халқинг бери-лтидан бошинг осмонга етар экан.

Шоира Гулчехра Жўраева, акт-риса Насиба Усмонова, Ҳабиба Султон, Қаноатхон, Нодирхон, Хурсандой, Ханифахон очилди-со-чилик шеър уқийдилар. Риштон тумани хотин-қизлар қўмитаси раиси Юлдузхон Хўсанова сўз айтидилар, уйиңқорқ болалар ҳам одоб сақлаб тинглайдилар.

Кеча пилвабат утан ёмирида нам булган пахталарни йўлга-ейган хирмончилар ҳам шу ерда. Йўлларда «Ҳамма пахтага» деган бўйруқлар йўқ. Хонама-хона қи-риб, пахтага ҳайдайган замон-лардан асар йўқ. Деҳқонтабиат халқинг ўзи билиб-билиб, иш-ларини сарангом қилмоқда. Ҳар қадмада қурийдилар. Ҳаёт-нинг табиий мароми. Ана шу табиий оқим бузилганда Инсон руҳиятида мазнавий қашшоқ-лик, тубанлик бошланади. Уроқда йўқ, машоқда йўқ, хир-монда ҳозир улоқчилардан қу-тулган халқ мувозанат уқини топлди, ҳаёти янги изга тушди. Дала шийонидаги мароқли уч-рашувдан бир дуне завқ олиб, кўнглимиз тоғдай усли. Ҳавас-кор шоира қизларнинг машқ-ларини олиб қайтидик. Вақти би-лан уларни муҳтарам уқувчи-ларга тавсия қилиш ниятида-миз. Улар сўзни мукдас бу-лашлар, алабетини теран тушу-надилар, юрак эҳтижи учун ко-гозга сир суйлайдилар. Бу эса ноёб фазилат.

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

БАЙЛАҚОН ШАХРИНИНГ БИНО ҚИЛИНИШИ ВА УНДА ХАНДАҚ ҚАЗИЛГАНИ БЭНИДА

(Амир Соҳибқироннинг) олий ҳиммати жаҳон аҳли ақлобдорини оёсийишга қаратилганлиги ва шунга сарфнамаётинлиги ту-файли равшан қалам ойнасида шу нарсга ўз кўрсатдики, «Турон мам-лакатига машхур мавзевларни иморат қилганимиздек, Эрон мам-лакатига ҳам биз хазратдан ём-роқлик қолгай», деган. «У сизлар-ни ерлан яратди ва унда жойлаш-тирди» деган Илоҳий фармоғда муровиж иморат қилиш оламда матуб ва марғуб бир чин бўлган-лиги ва Оллоҳ таоло у сизларни ер юзига халифа қилди, мартаба-да баъзиларингизни баъзиларинг-издан юқори қўйди, токи бу дав-лат ва бундан даражада сизлар-дан нима содир бўлишини син-гай деганилиги туфайли Амир Со-ҳибқирон хазрат хоҳлидики ундан жаҳонда пиллоҳона осорлар ва хисравона ёлдорликлар оқибди қол-гай, бинобарини, Байлақон ерда бир мавзела шаҳар бино қилиш-га олий ишорат содир бўлди. Бир шаҳар тарқини чиқилди: у кенг бир девор, чуқур бир хандяқ, тўр бурчак шаклида бозор, кўч, уй-жойлар, ҳаммом, сарой, майдон ва чаманзорлардан иборат эди. Шаҳар деворининг айланаси шарий галда икки миңг тўрт юз га, девор кенглиги унн бир газ, деворнинг баландлиги кунгирга тенг тапсалича унн беш газга яқин, хандяқнинг кенглиги қирқ газ, чу-қурлиги қариб йиттирма газ, ша-ҳар девори бўйлаб соқчилар ва посбонлар учун уйлари белгила-ган, унинг тўрт томони бурчак-лиқ қар бирдила бир бурж — ми-нора кутарилган, чиқар жойлар, тош отиланган жойлар тартибда кеттирилган. Ҳақиқатда агар би-рор комкор поллоҳ шундай бир мавзени тикланни хоҳласа, ав-вал бир мудат сабоб-уқуналарини тайярлаб, агар бир йилда уни битиршиша мўяссар бўлса, ҳам-ма таажжуб қилсин. Шундай ку-руш бир сарҳона тайярликни кур-масдан, сабобу олат йилмасдан, елгиз олий илтифот билан шу қа-дор олий бир иморат ва баланд шаҳаристонни барпо эттиш бир ой мудатда таомолланди. Дониман-идлар бу қоронликка таажжуб қилдилар, жаҳонда қилдилар у им-корнинг ва қорфомалика офарин-

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Утганда ҳижратдан саккиз юз олтмиш бир қаср (1403 йилнинг октябр ойи)
Арман ва Тургон газотидан қайтиш воқе бўлди.
Шундай бир шаҳарни кўриди бир ой ичиде
Жаҳон довори Темур — мулку миллат, дин кутби.

ри тулиб, хотиржам бўдиллар, ҳаммалари салоқат ва ҳоҳмандлик юзасидан ишларини осон этуви-чи хазрат (Оллоҳ) даргоҳига ис-так кулларини кутариб дедилар (байт):

Е. раб, бу комкор оидига
Жовидон давлату умр бергин.
Хазратидан у нимани истаса,
Ўз худовандлигин билан уни бергин.
Бу жаҳонни мусаххар этдинг
Унга,
Юз йилдан сўнг у жаҳонни ҳам бергин.

БАЙЛАҚОН ШАХРИНИНГ БИНО ҚИЛИНИШИ ВА УНДА ХАНДАҚ ҚАЗИЛГАНИ БЭНИДА

(Амир Соҳибқироннинг) олий ҳиммати жаҳон аҳли ақлобдорини оёсийишга қаратилганлиги ва шунга сарфнамаётинлиги ту-файли равшан қалам ойнасида шу нарсга ўз кўрсатдики, «Турон мам-лакатига машхур мавзевларни иморат қилганимиздек, Эрон мам-лакатига ҳам биз хазратдан ём-роқлик қолгай», деган. «У сизлар-ни ерлан яратди ва унда жойлаш-тирди» деган Илоҳий фармоғда муровиж иморат қилиш оламда матуб ва марғуб бир чин бўлган-лиги ва Оллоҳ таоло у сизларни ер юзига халифа қилди, мартаба-да баъзиларингизни баъзиларинг-издан юқори қўйди, токи бу дав-лат ва бундан даражада сизлар-дан нима содир бўлишини син-гай деганилиги туфайли Амир Со-ҳибқирон хазрат хоҳлидики ундан жаҳонда пиллоҳона осорлар ва хисравона ёлдорликлар оқибди қол-гай, бинобарини, Байлақон ерда бир мавзела шаҳар бино қилиш-га олий ишорат содир бўлди. Бир шаҳар тарқини чиқилди: у кенг бир девор, чуқур бир хандяқ, тўр бурчак шаклида бозор, кўч, уй-жойлар, ҳаммом, сарой, майдон ва чаманзорлардан иборат эди. Шаҳар деворининг айланаси шарий галда икки миңг тўрт юз га, девор кенглиги унн бир газ, деворнинг баландлиги кунгирга тенг тапсалича унн беш газга яқин, хандяқнинг кенглиги қирқ газ, чу-қурлиги қариб йиттирма газ, ша-ҳар девори бўйлаб соқчилар ва посбонлар учун уйлари белгила-ган, унинг тўрт томони бурчак-лиқ қар бирдила бир бурж — ми-нора кутарилган, чиқар жойлар, тош отиланган

«КУЛИ ЯВМИН БАПТИЛАР АСТИ»...

Тoшyулат АХМАД МИРЗИЙОЕВИЧ

Сахар туриб, устоз Миртемир, Бог ховлисин айланар экан, Хавеларин тушлар бирма-бир, Шейр езмoққа шайланар экан.

Туйгуларнинг жилонин тутиб, Махр этса илхом парисин, Дунеларни буткул унутиб, Банд этганча сузлар сарасин,

Бармоқлари ила... ҳавога Мисраларни бир-бир тизаркан. Сал еқмас, улар устидан Такрор-такрор «чизик чизаркан»...

Сунг арабинг имлода... яна, Шейр мақолада этаркан давом. Ва... ҳавони илжа, туркона, Чулгар экан... тоза руҳ — калом...

Бундай маъну бундай манзара, Еру қукка ситарми, айтинг. Энди бирор қавму шажара Миртемири тугарми, айтинг?

Кимга ёрлар илҳон нафас, Тусин деса замин навога, Мехру ишқин қоғозга эмас, Езмон шарт илк бор ҳавога!...

МАРСИЯ

Азиз жигарбандим — Илҳон Ҳасан хотирамиз.

Қунглимга бойланган эдинг, Қушимга жойланган эдинг, Қувват эдинг, қанот эдинг — Армонга айландинг, укам.

Бирин қамлар бу дуненинг, Бирин қуллар бу дуненинг, Нечун уна бундан эдинг — Руҳга айландинг, укам.

Райхон гулни кўп суйрадинг, «Уманг уни» деб қуядинг, Во дариқим, энди эдинг Райхонга айландинг, укам.

Жилон ёқдан шамол эсар, Бир мунгли сас дилин эсар, «Қайласан, эй Илҳом, Илҳом»... Согойча айландинг, укам.

Мехра айландинг, укам... Сехра айландинг, укам, Даре укам — дуне укам, Қушиққа айланган укам...

Сен баҳорни абдий деб, Уздан кетма, булмагин маст. Сарҳисоби бит умрин... Йўқса, «Кули явмин баттар аст...» Оқ чеккайдир Ер ҳам бир кун, Бағрига кўп чўзмагин даст. Сарҳисоби бир наҳрни... Йўқса, «Кули явмин баттар аст...»

Дустинг бўлмас ганим асло, Лекин унга айлама қасд. Сарҳисоби бил қаҳрни... Йўқса, «Кули явмин баттар аст...»

Қалбингни оч, қулсин қуеш, Булсин унга ҳамма қасд. Сарҳисоби билма меҳрни... Йўқса, «Кули явмин баттар аст...»

ЯССАВИЁНА

Оллоҳ дебон ичган нури тўлдирмасанг, Валлоҳ-биллоҳ сенда ишқини нишонин йўқ.

Аҳмад ЯССАВИЙ

Элим десанг, юрагингни ёлқин этгин, Тилим десанг, тилгингни тулқин этгин, Ҳақ йўлида ниҳонингни чақин этгин — «Хизмат қилгон ҳаргиз йўлда қолгонин йўқ...»

Оқар ариқ оқаверсин, солмагин дов, Ёшлиқ ол ёқаверсин, бўлмагин гов, Обирнинг эсла мўлом, ҳали биров — Ҳуҷутига устун бўлиб қолгани йўқ.

Лоқайларга дардинг айтма, эзиз кетар, Бехудга кўз ёп тўкма, изсиз кетар, Ҳажонинг, жон-жаҳонинг ҳисиз кетар — Бедард хали бирор дардин олғонин йўқ...

Ким молини мактар бўлса, улпан қонгли, Зурга эмас, зорикқанга кунгли очил, Имони бут кетмонча меҳрин соғил, — Текинхуридан эпта ошно бўлгонин йўқ.

Сукр кўрсанг, қулинг тут, йўдин ерит, Фақир кўрсанг бағринга бос, дардин арит, Сагир кўрсанг, савоҳат қил, қунглинг эрит, Муруватинг қасинг рағни сўлгонин йўқ.

Амалдорлик мансабинг этма ҳавас, Тўрт қулиқлар даву дардон мангу эмас, Сохта оғру, шону шавкат — бари абас, Қув кишилар халққа қўргон солгонин йўқ.

Ҳар бир ишда Яссавидан мадад сура, Баҳодурин Нақшбанддан имлод сура, Магар рағма дучор бўлсанг, наҳот сура, Эътиқоли одам бағрин тилғонин йўқ.

Муҳаббатни юрагингда гавҳар деб бил, Қундузшомда ҳуриш деб бил, қамар деб бил, Ишқ болмас талх тўлса ҳам шакар деб бил, Соф сурурни қучган ошшқ улғонин йўқ.

Гар ойдинлик истасанг, таҳорат қил, Пиравр изин кўзга суриб, ибодат қил, Эй Аҳмади, оллоҳ дегил, имон дегил, Руҳи покнинг бу дунёда армонин йўқ.

* «Кули явмин баттар аст...» — қундан-қун оғирлашди. ** Яссавий сатри.

Хоразмлик йигит Ибн Синони шаҳар марказига эмас, дарё томон бошлаб кетди. Шаҳарда одам гавжум, дўжон ва расталарда савдо-сотик авжида. Аनावи одамлар давра қуриб олган, очилдиқда дорбозлар уйин курсатишмоқда, масҳарабозлар ҳам шунда, дам-бадам қулги, қийқирик янграйди. Ҳа, хоразмликлар санъатсавар халқ, чеккайдир риезатларига яраша кунгли хушлашган ҳам билишди. Уйин, қушиқ билмайидан одам йўқ, деса хато бўлмас.

Ибн Сино Хоразмнинг қадимий тарихи ҳақидаги маълумотлардан анчагина хабари бор, қадимий юнон, форс, араб тарихчиларининг бу ҳақидаги рисолаларини ўқиган. Қўнра тарихнинг дастлабки манбалаарида бу улқа ҳақида кўп битиклар бор. Дорю I нинг «Би-хистун» рисоласида Хайразм ҳақидаги дастлабки ёзувларини учратамиз. Зардуштийларнинг муқаддас китоби «Авестода» Сугдиена, Марғиена, Хайразм, Бақтрия ер юзининг энг гузал маъволаридан деб таъриф-таъсиф этилган. Хайразм сузуининг луғовий маъноси ҳам гузал-қуеш улқаси демалди.

Қадимги Юнон тарихчили Страбоннинг ёзишча, милоддан аввалги VIII-X асрларда деярли бутун Урта Осиё ва Шарқий Эроннинг бир қисминда сак-масагитлар билан бирга хоразмликлар яшаганлар, деб курсатилди. Милоддан аввалги VI асрда «Хорасмия шаҳри» ва хайразмликлар ҳақида юнон олим Гекатей эзиз қолдирган. Артасеркс II (404-358) даврида Хоразм алоҳида давлат бўлиб, унинг маркази Қалъақир булган деган маълумот мавжуддир. Милоддан аввалги 329-327-йилларда македониялик Искандар Зулқарнайн Сугдиена ерларига бостириб қирғанда Хайразм деб аталмиш бу улқа алоҳида, мустақил давлат сифатида мавжуд эди. Уша вақтда Хайразм шоҳи Фарасмаг Искандар ҳузурига тинчлик, суҳу тузиш мақсадига борган. Кўп масалалар бўйича музокаралар юритган. Маълумотларга қараганда, Фарасмаг Жаҳонгирдан Касбий бўйида яшовчи амазонкаликлар, қолқар хоразмликларга тинчлик бермаётганини, қорваси, қизлари ва еш болаларини утирлаб кетганини эрзониб таъриб берган ва Искандардан ана шу келгиндиларни даф этишга ердан беришни сураган. Ана ушунда Искандар Фарасмагнинг сузларини диққат билан тингилди: «Сенинг илтимосинга ҳозирча рози бўлолмайман, мен Хиндистонга юриш қиламан, бутун Осиёни даф этганимдан сунг Элладага қайтиб, сенинг тақлифинг тугрисида уйлаб қурурман!» деган.

Мана, Жайхун қирғоғидати бу оромтоҳ маскан худди эртаклардэгидек чиндан ҳам гузла ва роҳатбахшида. Дарё ёқасида бир кема туриди. Бениҳоя чиройли жиҳозланган, юзасига гиламлар солиниб, шойи атлас қурпачалар тушланган. Ҳамма нарса муътабар ва азиз меҳмонлар учун муҳайб. Қирғоғда бўлса ошпаз-майлар таом тайёрлаш билан машғул. Мезбонлар бухоролик меҳмонни кутиб олиш учун астойдил тайерлик қуришибди. Ибн Сино бу ерга келиб йўл чарчотини биров бўлса ҳам унутгандек ҳис этиди. Вангани ташлаб чиқиб кетиш, йўл азоби, беҳад азиятлардан сунг дилини равшан қиладиган қуркам бир осийишта муҳитга тушиб қолмиш... Ҳа, бу қулмаган бир ҳолат эди. Шу боисдан бўлса керак, дили равшан тортиб қунгли тоғдек кутарилиб кетгандек. Ал Бериунийга минг бир раҳматлар бўлсун, гоғат катта илтифотлар курсатибдур.

Шунча эзишмаю мунозаралардан сунг, қунглига тинақулдурат олмай, олижаноблик қилдибдур. Бунинг учун катта қалб эгаси бўлмоқ даркордур, офарин, Ал Бериуний. Буюк алломага эмас, балки айни чоғда улур бир зот эркан, унга минг тасаннолар бўлсун. Узаро уша аччиқ-чучуқ гаплардан кейин, уртадаги эзилмаларни анча вақтгача тухта-тухта кўйишган эди, биров соғувчилик тушгандай. Анча вақтгача на хат ва на бир хабар, жимжитлик... Тугриси, аравашидан эди бир-бирларидан. Аслини олганда Арастунининг «Илоҳийет», «Осмон ва олам» рисолалари ҳусусида эзилган савол-жавоблар, Бериунийнинг ун саккизта саволига Ибн Синонинг жавоблари. Уларнинг қарши қаратилган эди. Базилар бўлса ечими Ал Бериуний учун анча мушкул бўлган масалалар. Ибн Сино энди уйлаб қараса, Бериунийнинг уша саволини анча уришди, тағдор, мулоҳаза мушоҳадалар эркан. Илми ҳикмат учун, шогирдлар учун катта маърифат мактаби эркан, фикрлар зеҳнлар чарқланмоғида, кўп муаммоларни асослаганда катта сабаб бўлган экан, ма-

на энди қадрига етди уша илмий мушоҳадаларини. Ушанчақанги қимматли масалаларни уртага ташламоқ учун Арастунининг илм мактабини яхши биладиган, кенг мушоҳадали Бериунийдек алломай замон жуда зарур экан, бундай уйлаб қараса. Аммо уша «араваши», сукут сақлашда шу нарса маълум бўлдики, Шарқ аллоmaları ичили Ибн Сино билан беллаша оладиган, теңгатең мулоҳаза ва мулоқот юрита оладиган яққола-яқона алломай ҳам шу Ал Бериуний бўлиб чиқди. Икковлон бир-бирларига керак, зарур. Алоқалар узилиб қолганида Бериуний ҳам, Ибн Сино ҳам анча азият чекишди, лекин гурур қучи эмасми, бир-бирларига ҳечам сир бой беришмади, диллагини ичларига ютиб юраберишди, фақат бир сабабдан бўлсаю, яна муносабат асл ҳолига қайтса, бунинг икковлари ҳам орзиқиб қутишгандай эди. Ҳаётнинг узи уларни бир-бирлари билан яна яқинлаштириб қўйди, бунинг қутишмаган эди, албатта. Шу боис Хоразм сафари ҳақида гап кетганда, Ибн Синонинг юрагиндан гуе қуеш порлагандек бўлди, тезда рози бўлақолди.

Мана энди, Алоҳига минг шукрлар бўлсинки, эзишмаларинга эмас, ҳатто дийдор қуришмоқ ҳам насоб бўлди, бунинг Ибн Сино ҳатто ҳаёлига ҳам келтир маган. Ибн Сино вақтдан фойдаланиб, кемаини томошга қилабошлади. Қаранг, роса болашибди, роҳатжон, маза қилиб дам олса бўлади. Пастки қабатыда тушиди, бу ерда ҳам пинам хона бор экан. Форруҳни шу ерга олиб

Мақсуд ҚОРИЕВ

ЖАЙХУН СОҲИИДА

тушиб, тинчгина етқизиб қўйишди, балки, раҳмат! Аммо унинг аҳволи яхши эмас, ухтин-ухтин безгак ҳуруж қилиб туради шуриқими, оғир дард экан бу безгак деганлари, тинксини қуриб юборди. Ибн Сино кемаини бир чеккасида қуричанин эзилди, енбошлади. Қаранг, дарё тулиб-тошиб оқар, Жайхун деганларча бор, шубҳиб оқар, ҳаёт жўшқинлигидан далолатдек. Даренинг мавқалини оқошига қараб, ҳаёллар булинди... Ҳа, алгазларга олаиб кетди алломаини туйғуларини... Бу жўшқин дарё шу зайлла қанча йиллардан бери тинмайди, яна қанча йил оқаркан? Оқар дарё экан оқитганда кетди, ҳечам энди орқага қайтмас, инсон умридек. Қани энди инсон ҳаётини ҳам орқага қайтариш мумкин бўлганда эди, илло бунинг илжожи йўқдир... Ибн Сино фоний дуненинг бешафқатлиги, умрининг уткинчилигини уйлаб, биров хомуш тортиди. Қаранг, дарё юзасида қандайдилар даракнинг синган шохи оқиб кетаяпти, қизиги шундаки, шоҳа чиройли бир қуш-утириб олибди, гуе шох сиғиб, қуш ҳам бирга тушган. Жойида қимирламай утирабеган. Шундай туюлди Ибн Синога. Балки учиб келиб утириб олгандир, дарёда сайр қилмоқчи бўлгандир, ҳайрон бўласан, нега шу ҳолга тушибди деб, тез оқар оқин уни узоқ-узоқларга олиб кетди. Ибн Сино қуш қузланган гоёиб бўлганга қалар қараб турди, лекин негашир юраги уюшди, қунгли гап торгандай. Қасқача шу аҳволи бораркан шуриқ, нега жуфти йўқ, нима қисмат уни оқинда сузиб кетишга мажбур этган. Балки жуфти улиб бир узи қолгандир, йўқотиб қўйганимкан е сулқосилини, не ҳаёлларга олиб кетмади уша елгиз қулча алломаини... Гуе узининг тақдирига ухшаб кетди унинг. Ибн Сино ҳам мана дар-бадарликда, уз юртидан, ошенинган айрилик тақдир тақозоси билан узоқ бир улқага келиб қолди, бугеи нима бўлади, яна қандай қисматлар уни кутадил, яна қанчагача шундай дарбаларликда олам кезади, булар ҳаммаси буюкжодек, худди ҳақиқат қушиқ қисматидек. Яққа узи, елгиз, дунёга машхуру ҳеч қиммат керакмасдек...

Ҳаёл билан олам кезиб, чарчаб қуш илбини қолдибди. Даренин соқин оқини, салқин шабадаси элтибди, чарчаганда, фақат жимсоний эмас, ақли ҳам тин олишни лозимдек. Бетинг қушлар, тунлардан сунг зирқираган асаблар энди бирозгина ором олсин. Билинмаган эди уша сурунчи келарди, мана энди бушаниб, шилқ этиб тушди, чарчагани сешилди. Ҳатто анави хизматкор қул ҳам бардош беролмади сурунларга.

Кузи уйқулаю, кимнингдир пичирлаб сузлашган овози келди, худди туплағидек, гира-гирга ҳаёлининг хира қузуқисиди қим-қимларидур буюк овози билан гулдур-тулдур сузлашур эли, аммо уйқу алломаини уз қомити шундай тортиб кетган эдики, қузини очаман деса ҳам очилмасди. Балки гафилат уйқусимкан, сеҳри дареинг қулатимкан бун! — Устод жаноб Ибн Сино шуд зот бўлардур, — леда ҳақиқат уларни кутиб олган хоразмлик йигит қаршисидат турган Ал-

Таниқли ёзувчимиз Мақсуд Қориев яқинда Шарқнинг улуг алломаси, ҳақим ва файласуф Ибн Сино ҳақидаги тарихий романини ёзиб тугаллади. Бу адабнинг «Сўғ улғонин» («Спитамен») тарихий романидан кейинги иккинчи йиллик асаридир. Сиз қуйида ана шу асардан парча ўқийсиз.

Бериунийга. Бериуний Ибн Синони қурмаган, танимайди, аммо унинг барча рисолаларини ўқиган. Езишмалари, жавоблари елида, даст-хатлари ҳам. Мана шу бугун ўз диярида биринчи бор қуриб турибди уни. Жўшқин дарё ёқасида ҳаётнинг барча гам-андуҳларидан холис бўлиб, тинчгина ором олаётган фозил йигитга меҳр-эҳтирос билан назар ташлайди: пешонаси кенг, юзларида ақл егиб тургандай, қуришни соғлом ва бақувват.

Ибн Сино билан юз қуришиш, танишиб олиш учун Абу Наср Ироқ, Абулхайр Ҳаммор, устози, қалдрони Абу Саҳл Масихий ҳам келишган. Булар илмфан оламининг тенги йўқ аллоmaları, ҳар бирининг узи бир дунё, элта машхур ва маълум зот-

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситасида тушунтирилди эди, худди «Минг

пача олиб эдилди, қаршисида тик турган баланд бўйли Масихийни утиришга ундади. Аммо Масихий тақаллуфни ҳам қутиб утирмай партага утириб олди. Ал Бериуний қулгилан узини зур-базур тутиб қолди. Ҳаммор Масихийнинг беандишалигидан аразлагандек кема чеккасига бориб, тескари урилганга тураберибди. Қулбачча анча зийрак қижиб қолди, қолган қурпача ва болшларни олиб яхшилаб жой қилди, кейин одоб билан Ҳамморни утиришга тақлиф этди. Хуллас, ҳаммалари дастурхон атмосфига чуқинди, Ал Бериуний фотиҳага қул очди, дуом ижобат айтиб, қулинг юзига тортиди. Бу ҳаракатларнинг барчаси фақат имо-ишора билан, зарур сузлар бўлса қул, өзиз воситас

Жонажон Ҳусеиннинг бу мустақиллигининг бешинчи йили қадим қўйди. Йиллар ўтган сайин Ватан озодлигининг чин моҳирини янада тараққий этганлик билан кўради. Зеро, Президентимиз И. А. Каримов айтганидек, «қўллик ва мулклик исканжасидан озод бўлиш, қадим билади тутиш, ота-боболаримизнинг умумларини тиклаш, уларга муносиб ворис бўлишдан шарафлироқ вазифа йўқ, бу дунёда».

Биз бутунги ёш авлодга мустақиллик туғйисини сингдирилган эканмиз, гапнинг яқин ўтмишимиз сабоқларидан бошлаймиз табиий. Чунки яқин ўтмишдаги асл ҳақиқатларни билмасдан туриб бутунги озодлиқнинг қадрига етиш қийин. Шу сабабли ота-боболаримизнинг озодлик ва мустақиллик учун олиб борган курашлари тарихини келгуси авлодларга etkazishi асосий вазифаларимиздан бири бўлиб қолади. XX аср бошларида Бухоро халқи бошига тушган муайябатлар ҳам Ҳусеиннинг тақдирининг ажралмас бир бўлагидир.

1920 йилда Бухорода ушбеган ғўра тўғйисини асл моҳирини билан халқ инқилоби бўлмади, балки Россияда бошланган кетган катта ва зиддиятларга бой тарихий жараённинг бир қирраси эди. XIX асрнинг 60-70-йилларида Россия қарамлигига ўтган Бухоро, фикринча, XX аср бошларида бу умумий жараёндан четда қолиши қийин эди. Негаки, соёқ Бухоро империясига кирган барча минтақаларда аҳвол шундай бўлди. Каттагон давлат мисли қўрилмаган тарихий бўлиши даврига кирган экан, унинг гилдираги чеккадаги Бухоро амирлиги ерларида ҳам ўзининг қонли изини қолдирди, айни пайтда, бу ерларда яшайдиган халқлар тақдирини кескин ўзгартириб юборди.

Ҳўз, 1920 йилги «инқилоб»гача амирликда вазият қандай эди? Россиядаги октябр тўғйисидан сўнг, гарчанд Бухоро амирлигининг мустақиллиги тан олинган бўлса-да, лекин чегараларнинг асосий қисми Россия ихтиёрида бўлгани сабабли Бухоро ташқи дунёдан ажралиб қолди. Натيجала Бухоро амирлигининг 26 пахта тозалаш заводи, 4 ёғ, 10 совун, 3 вино заводи ҳамда қоракўл тери, жун ва Бухоро учун хос бошқа маҳаллий ишлаб чиқариш маҳсулотлари четга чиқариламан амборларда тулланиб қолаверади. Вақт ўтиши билан эса улар қадрсизлана бошлади.

1919 йилда келиб четга пахта чиқариш 20 мартаба, қоракўл тери сотиш 10 мартаба қисқарди. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг нархи ҳам тушиб кетди. 1917 йил бошларида 1 пуд пахта 11 сўм бўлса, 1919 йилда келиб 2 сўм 80 тийинга, 1 пуд жун 6 сўмдан 2 сўмга, 1 дон қоракўл тери 7 сўмдан 1 сўм 20 тийинга тушиб кетди.

Натيجала Бухоронинг Европа ва Атлантикада орти мамлакатлари билан савдоси ҳам таназзулга юз тулди. Агар «1913 йили Бухоро Константинополь ва Марсел бозорларида 50 минг пуд маҳсулот, Германияга 80 минг пуд кунжара ва қўй териси, Англия ва АКШга 50 минг пуд жун сотган бўлса, 1919 йилда келиб бу маҳсулотлар 40-50 фоизга камайди. Бундан фойдаланган Россия Бухоро молларини арзон-таровга ташиб кета бошлади.

Россиядаги сийсий ва инқилобий воқеалар натижасида заифлашган ва издан чиқётган Бухоро иқтисодиёти 1918 йил бошларида яна бир шикаст еди. Уратилганига 4 ой бўлган совет ҳокимияти эзилган миллатларга нисбатан ўзининг «халоскорлик» ҳаракатини бошлади. Бошда, 1918 йилнинг аввалида Туркистонда Кўзон мухторияти тор-мор этилди. Бу машғум воқеани Туркистон ҳудуди ва ҳокимияти доирасида олиб қарганимиз билан ундан кейинги Туркистон — Бухоро туқнашувини халқаро ҳуқуқ нормалари асосида баҳолашга эҳтиж катта. Наюматлар бўлисинки, Бухоро амирлиги шўролар Россиясининг Туркистон қўшинлари ёрдамида уюштирган дастлабки интервенция объект бўлди. «Жаҳон инқилоби ёғини» гоёсидан сармаст болшевиклар икки-уч кун ичида Бухорони шўролаштиришга уридилар. Туркистон Халқ комиссарлари Советининг раиси Ф. И. Колесов (1881-1940) 1918 йил март ойининг бошларида Когонга (Янги Бухоро) келиб Бухоро амирлигига қарши ҳужумга ўтди. Лекин амирликни тутатиш унга насиб этмади. У маълумиятга учраб, 1918 йил 25 мартда Қизилтепа станциясида амир билан битим тузиб қайтиб кетишга мажбур бўлди. «Колесов юриш»да минглаб беғуноҳ кишининг қони тўкилди. Когон — Термиз, Когон — Китоб, Когон — Зибўвдин темирўйларини бузиб ташланди.

«Колесов воқеасидан сўнг Бухоро амيري ўз чегараларини кўриқлаш ва мустақилликни сақлаб қолиш учун қарбий сафарбарлик ўтказиб, армиясининг жанговарлик ҳолатини кучайтиришга мажбур бўлди.

Амриликда ўтказилаётган бу қарбий чораларни болшевиклар гаразли ниятлар билан талқин қилиб, «Бухоро зўр бериб ҳужумга тайёрланмоқда», деган миш-мишларни тарқата бошладилар, амирлик чегараларида Қизил Армия гарнизонларини сон ва сифат жиҳатидан кучайтириб қарбий ҳаракатларга тайёрлик кўра бошладилар. Келгусида бўлаётган қарбий ҳаракатларнинг асосий таянчи эса Бухоро амирлиги ҳудудидан ўтаганда ва Россия давлати тасарруфидан бўлган Чоржўй — Когон (Янги Бухоро), Термиз — Когон темирўйлари ва амирлик ҳудудидида Чоржўй, Қарши, Термиз, Когон шаҳарлари эди. Аслида вазият қуйилагача эди: Амир Олимхон вужудга келаётган вазиятдан хавфсираб, Туркистон ва Бухоро ўртасидаги муносабатларни муозакаралар йўли билан ҳал қилиш мақсадида 1920 апрел-май ойларида РСФСР ташқи ишлар халқ комиссари Г. В. Чичеринга бир неча мактуб йўллади. Айни пайтда, Тошкентдаги Туркомиссия бошлиғи Ш. Элиева ҳам РСФСР Ташқи ишлар халқ комиссарлигига муражат қилиб, Бухоро амирлиги масаласини кўрוליш куч билан ҳал қилишни таклиф этиди. Анча тортишувлардан кейин Г. В. Чичерин В. И. Ленинга 1920 йил 18 май кунини қуйидагиларни маълум қилди: «Шошқинлик равишида сизга шунинг маълум қиламанки, бу ерда келган ўрт. Ш. Элиева ва Туркомиссиянинг бошқа аъзолари эрта-инди Бухоро мустақиллигини тутатишга қаратилган қарор қабул қилиш мумкинлигини қаттиқ талаб қилмоқдалар. Агар биз шундай қалтиш қадим қўйдиган бўлсак, бутун Шарқдаги сийсатимиз барбод бўлиши мумкин... Чунки Бухоро бутун мусулмон дунёсида муҳим ўрин тутайди».

Аммо В. И. Ленин бу мактубга ва ундаги оғоҳлангиришга унча эътибор қилмади, аксинча, бир неча кундан кейин Ташқи ишлар халқ комиссарининг ўринбосари Л. М. Караханнинг мактубини олиб, Бухоро амирлиги масаласини у айтгандек ҳал қилишга розилик берди. Хатда шундай эзилган эди: «Бухоро биз билан эмас, у бизга қарши. Шунинг учун, Туркомиссия фикрига қўшилган ҳолда, амирликни тутатишни ва коммунистлар раҳбарлигидаги демократик Республика тузишни таклиф қиламан.

... Янги ҳўкумат тузишга, биз қўшинларимизни киритиб темирўйлар ва чегарани мустаҳкам қўриқаймиз».

РКП (б) МК Сийсий бюроси ҳам 1920 йил 23 майда Л. М. Карахан таклифини қабул қилди ва маълум қилди. Бинобарин, Бухоро амирлигига «инқилоб» Қизил Армия ўқ ва найзаларида олиб келинадиган бўлди. Сийсий бюри йиғилишида бу вазифаларни Бухоро коммунистик партияси билан ҳамкорликда амалга ошириш тўғйисидан кўрсатма берилди. Бухоро коммунистик партияси эса халқ унча нуфузга эга эмас эди. Сабаби — ишчилар синфи шаклланимаган, деҳқонлар оммаси эса унинг сийсатини тушунмасди. Шу тариқа, Бухоро масаласи ундан анча узюқда — Москвада ҳал қилинмоқда эди.

Бу воқеалардан хабар топган Амир Саид Олимхон вазиятни юмшатиш, интервенциянинг олдини олиш мақсадида 1920 йил 8 июнда Мирзо Манафий Хўжабой бошчилигидаги Бухоро эълиларини Москвага юнатиш ва улар Г. В. Чичерин билан тинч-товуш яшаши, ички ишларга аралашмаслиги, савдонни ривожлантириш масалаларига таваллуқли шартномаларини имзолаб қўйдилар. Бухоро амيري эълиларининг бу муваффақиятидан ташвишланган Бухоро коммунистларининг сардори Нажиб Хўсанов амирликка қарши тайёрланаётган ҳужумнинг барбод бўлаётганини ўзини олдини олиш мақсадида 1920 йил 16 июнда М. В. Фрунзе номига телеграмма юборди. Унда «...аҳолонинг кескинлашганлиги сабабли 1000 та милтик, 300 та тулпонча, 150 та бомба ва 3 та пулемёт юбориш ва ўзлари билан 3 млн. сўм пуд олиб келиш сўралган эди.

Туркистон Республикаси қарбий кўмондонлиги Бухоро амирлигини тутатиш учун барча чора-табйирларни кураётган ўша дамларда РСФСРнинг айрим сийсий раҳбарлари бўлажак хунрезликнинг олдини олишга уришиб қўйдилар. Жумладан, БутунРоссия Марказий ижроия комитети ва Халқ комиссарлар советининг Туркистон ишлари бўйича бўлим бошлиғи Г. И. Бройда 1920 йил 13 июнда В. И. Ленинга қуйидаги маълумотни хатини юнатилади: «Биз айрим қарбий-сийсий раҳбарларимиздан амирликни тор-мор қилиш учун бор-йўли 2-3 полк етарли деган миш-мишларни кўп эшитганимиз. Аслида ундай эмас. Менинча, амир армиясини яқсон этиш қийин эмас, аммо Қизил Армия узюқ мудатта қўзиладиган фронтга дучор бўлади ва боқисини деган номин олади.

Бухоро партизанилари эса ўз юрти мустақиллиги учун курашини давом эттираверди. Натيجала Бухоро фронтини унча катта миқдордаги доимий оққанонини армия сақлаб туриш лозим бўлади». Бу

вазиятни ҳолисона баҳолаш намунаси эди. Оралдан сал вақт ўттиб В. И. Ленин шундай мазмундаги яна бир ҳужжат билан танишди. Бу РСФСРнинг Бухоро амирлигинидаги соёқ мухтор вакили А. Е. Акселероннинг хисоботи эди:

«Биз учун Урта Осийдек ҳали вулқонни сўймаган кратерда янги фронтнинг мутлақо кераги йўқ. Бизнинг агрессив ҳаракатларимиз, хоҳ уруш, хоҳ зуравонлик билан бажарилган тўғйисин билан-фақат Бухоронинг эмас, балки Туркистон, Хева ва туркман мусулмонларини ҳам жиқсалтирилади. Бухоро армиясини тор-мор этиш ҳеч гап эмас, аммо армиядан кўпини тоғларда яшайдиган икки ярим миллионли Бухоро халқини еттиш мутлақо мумкин эмас», деб оғоҳлантирди у. Бу хатлардан хабар топган Туркфронт кўмондони М. В. Фрунзе эса қарбий ҳаракатларни тезлаштиришни сўраб 1920 йил 31 июлда В. И. Ленинга қуйидаги телеграммани юнатилади:

«... Бухоро амيري бизга қарши урушга зўр бериб тайёрланмоқда. У Афғонистон билан қарбий иттифоқ тузди. Амирлик шу тариқа яшаб турса Шарқдаги бизнинг сийсатимиз кўл-оёқсиз қолади.

Туркистон фронтини қарбий-революцион совети Туркомиссия ва улқаддаги бошқа ҳўкумат ташкилотлари билан келишиб амирлик масаласини яқин кунларда ҳал қилишга қарор қилдик. Бу соҳада қуйидаги тайёрларлик ишларини амалга оширидик: — 1200 кишилик Бухоро Қизил Армиясини тузиш охирига етказилди.

— Ҳўкумат таркиби тузиб чиқилди. Барча органлар ва ҳўкумат идораларига лойиқ кишиллар танланди.

Амирликни тутатишда бизнинг Қизил қўшинларимиз асосий ишларини амалга оширишга тайёр. Бухоронинг халқаро аҳволи ҳам яқши эмас...

МИНОРАЛАРГА ОТИЛГАН ҲУҚ

• Яқин ўтмишининг ўқилмаган саҳифалари
• Чичериннинг Ленинга мактуби • Учувчининг иқроори • Она тарих сабоқлари

Амонуллохон Афғонистондаги ички кураш билан банд, Бухорога ҳеч қандай ёрдам беролмайди. Эрон масаласига келсак, у ердаги ишларни бизнинг дипломатларимиз ҳал қилди. Шуларни хисобига олиб, қўлай фўрватдан фойдаланиш учун марказ рўхсат берса, 20 августда ҳал қилувчи ҳаракатларни бошлаймиз.

Фронт кўмондони М. В. Фрунзе. Пролетариат доҳийсининг асл мақсадларидан оғоҳ бўлмаган Туркфронт кўмондони шундай деб эъзини мумкинлиги? Ахир фронтлар ҳалқасидан қўлатётган қизил Россияга феодал Бухоро таҳдиди соломаслиги ҳаммага аён эди-ку!

Тегишли жавоб олинган, М. Фрунзе 1920 йил 12 августда амирлик яқсон қилиш мақсадида тўрт гуруҳдан иборат қарбий корпус тузиш тўғйисидан фармон берди. Чоржўй, Когон, Каттақўрғон ва Самарқанд гуруҳларидан иборат бу қўшинлар ягона Самарқанд — Бухоро бўлимига бўйсундирилди. Самарқанд — Бухоро группасини шахсий таркиби 7 миң пийда, 2,5 миң отлик аскар, 5 оғир артиллерия, 25 енгил тўп, 5 броневотомобил, 220 замбарак, 5 бронепоезд ва 11 аэропландан иборат эди.

Амир армиясида 16 миң сарбоз бўлиб, сафарбарлик эълон қилина 28-30 миң халқ навакари тулш мумкин эди. Бу армияда 55

ТАРИХ ВА ТАҚДИР

эскирган тўп ва 12 пулемётна бор эди. Амир армияси сон жиҳатидан кўпроқ бўлса-да, аммо техник ва қарбий маҳорат жиҳатидан Қизил Армиянинг устулиги аён эди. Чунки Бухоро сарбаллари учун мутлақо нотаниш бўлган зирхланган автомобиллар, поездлар, аэропланлар амир армиясига қарши турарди.

Шу тариқа, мустақил Бухоро амирлиги тақдирини кўрוליш йўли билан ҳал қилишга киришилди. 1920 йил 16-18 августда Чоржўйда БКПнинг IV съезди қақририлиб, унда 86 хал қилувчи, 24 наслухат овоз билан жами — 110 делегат иштирок этди ва мутлақо кўпчилиги овоз билан буржуа партиялар тарқатиш юборилганлиги ва амирга қарши қўзғолни кўтариш тўғйисидан қарор қабул қилинди.

Болшевикларнинг усталлик билан ўйлаб топган режалари амалга оша бошлади. Бу сенарийга биноан тарихда «ялти қўзғолон» деб ном олган ҳаракат 23 август кунини Бешим Сардор бошчилигидаги ёлланган отлиқларнинг Чоржўй яқинидаги Сакарбозорни ишғол қилиши билан бошланди. Бешим Сардор ва Чоржўй коммунистлари дарҳол Эски Чоржўйни ишғол қилдилар. 100'дан ортқ бек амалдорлари асир олинди. Беклик хазинаси кўлга киритилиб, дарҳол Чоржўй ревкоми тузилиди ва ҳокимият унинг қўлига ўтди. Бек эса асир олинди.

Келишилганидек, шу кунини Чоржўй ревкоми «бутун Бухоро халқи» номидан Туркистон фронтига ёрдам сўраб муражат қилди. Олдиндан тайёрланган сценарий бўйича Туркистон фронтининг кўмондони М. В. Фрунзега шундай «қодлов» қўйишга зарур эди. Аммо Бухоро аҳли юқорида эслашганидан сўзга қароридан ҳам, Бешим Сардор «қўзғолондан» ҳам беҳабар эди. Энди Бухоро тақдирини Қизил Армия ихтиёрига топширилган эди.

Воқеаларнинг кўзланган тартибда давом этаётганлиги М. В. Фрунзени қониктирди эди. Чоржўй «ревкоми»нинг муражатини олган кўмондон 25 август соат 13 да 3667-рақамли буйруқини эълон қилди: «Бухоро халқига инқилобий ёрдам бериш мақсадида Самарқанд — Бухоро группаси 28 август кечгача қарбий тайёрларлигини туғитиб, 29 августдан эътиборан қарбий ҳаракатларни бошласин. Асосий кунларини Эски Бухоро атрофида тулш... Эски Бухоро эълансин. Душман кучлари шимол-шарққа ўлақтириб ташлансин. Сўнг Чоржўй, Когон, Каттақўрғон гуруҳлари ҳамкорлигида душманнинг Волбекент, Ёғилуовни, Вангезе ва Баҳовуддиниқчи кучлари тор-мор этилсин.

Туркфронт кўмондони М. В. Фрунзе. 29 августдан бошлаб Туркистон фронтининг Самарқанд — Бухоро гуруҳи тўрт йўналишда қарбий ҳаракатларни бошлади. Асосий вазифа Когон гуруҳи зиммасига тушди. Унинг таркибига Янги Бухоро (Когон) ва Қарши гарнизони, 4-отлиқ полк, 1-шарқий

мусулмон полки ва 7-ўқини полк кириб, Эски Бухоро қалъасини эгаллаш вазифаси юқланган эди. Операциянинг ўта маҳфийлигини таъминлаш мақсадида М. Фрунзенинг 27 августда 017-рақамли буйруғи билан Каттақўрғондан Когонгача бўлган масофала юраётган эшелонларнинг барча ойналарига гилоф тортилиб, фақат томдаги тўйнуқлари очилишига рўхсат берилганди. Вагонларга фақат РКП(б) вакилларидан ташқари ҳеч ким яқин келмаслиги оғоҳлангизилари.

29 августда 23-бронепоезд Когондан 14 км. жануби-ғарбдаги Мангит қишлоғига тухтади. Соат 5 да вагонлардаги аскарлар тушиб юқларини керакли амборларга жоилаштира бошладилар. Шунда ҳам аскарларнинг кўпчилиги қаерга келганларини билмасди. «Шу кундан бошлаб Когонга кириш йўллари очик бўлса-да, у ердан ҳеч ким чиқмас эди», деб хотирлайди шу воқеаларнинг бошида бўлган дивизия кўмондони В. Клементев.

Эски Бухорони қўлга киритиш учун асосий зарбани Когон гуруҳининг чап қанотидаги кучлар Шах Жалол ва Қоракўл дарвозалари орқали бериш керак эди. 29 август кунини соат 9.50 да бронепоезддан туширилган десант Обшор-маҳалла қишлоғини эгаллаб, Шах Жалол дарвозасига яқинлашди. 31 август кунини 10-, 5- ва 12-Туркистон ўқини полклари, 4-отлиқ полк, 28-бронепоезд, 53-автомобилотряд ва оғир артиллерия батареяси Қарши дарвозасига келиб тухтади. Қарши дарвозаси яқинида келган темир йўлда турган 28-бронепоезд шахарни шафқатсизлик билан ўққа тутди. Шаҳар ўт ичида қолди, фақат августнинг охири кунлари ҳамда сентябрнинг 1- ва 2-кунларида Бухоро шахрини вайрон этиш учун 12-миң снаряд ва бир неча миллион патрон сарфланди.

Бу кучлар билан белгиланган вақтда шахарни олиш мушкул эди. Уни ҳаводан туриб бомбардимон қилиш мумкин деган қарорга ке-

қалар Москвага ўз вақтида маълумот etkazganlariga қарамай, марказ бу ваҳийлиқларга эътибор ҳам бермаган.

Фиркиннинг иботи сифатида Туркфронт кўмондони М. В. Фрунзенинг 1920 йил 3 сентябрдаги буйруғини келтираман: «Барча озиқ-овқат захиралари (нон, гафла, ем-хашак), амир армиясини таъминловчи бекларнинг қарбий ва озиқ-овқат амборлари тезда Туркистон фронтини ҳисобига ўтказилсин.

Эгалланган қўрол-аслаҳа ва бинолар Туркфронт мулки деб эълон қилинсин... Қўлга киритилган Арқдаги барча бойликлар қаттиқ назорат қилинсин. Бирорта темир сандиқ ва халталар (қоплар) очилмасин. Барча олтин ва қимматбаҳо буюмлар рўйхатга олиниб, муҳрланган ҳолда тезда Самарқанд банкига топширилсин».

Ҳақти савол туғилади: шўролар Бухорода халқ инқилобининг амалга оширишга «қўмақлагани» келган бўлсалар, нега унинг бойликларини ташиб кета бошладилар? Сабаби Бухоро бойликлари Марказга керак эди. Бухорода қарий 15 сентябрда давом этган таловларини ўз қўзи билан қўрган Туркомиссия вакили Г. Сафаровнинг маълумотлари ҳам бунини тасдиқлайди. Бу воқеаларни ўз қўзи билан қўрган, қизил қўшинларга раҳбарлик қилган Г. В. Зиновев Москвага қуйидагича хисобот берган эди: «Уч кунлик таловдан сўнг Эски Бухоро асосан ёғиндан кўп зарар қўлди, амир қалъаси туланди, кўп олтин ўғирланди».

Шунинг учун бўлса керак, Бухоро бойликларининг умарилиши жадидчилик ҳаракатида фаол қатнашган ва 1920 йил август-сентябрда қарбий воқеалар гирдобига тортилган маҳаллий инқилобчиларнинг бошда норозилигини, кейинчалик қаттиқ ғазабини келтирди... Улар болшевиклар Бухорони талаштилар, деб амир хазинасини мамлакатдан четга олиб чиқишга бунинг вужудлари билан қарши турдилар. Бироқ Бухоро халқига «ёрдам» келган болшевикларнинг уларнинг фикри энди қизиқтирмасди.

Қўлга киритилган бойликлар — олтин, қумуш, қимматбаҳо буюмлар ва қоп-қоп қоракўл терилар маълум вақт Тошкентда сақланганидан сўнг 14 вогонга жоилашиб тўғри Москвага юнатилади. Х. Узоқов ва С. Холбоев айрич ҳўжжатлари асосида «Узбекистон адабиёти ва санъати» газетасида эълон қилган «Бухоро амирлигининг олтинлари» мақоласида Арқда сақланган ва «инқилоб» кунлари талаб олиб кетилган бойликлар рўйхати ҳақида муфассал ёзилган эди. Муаллифлар амир ва бадавлат хондонларга совға қилинган ҳамда Карманда сақланган қимматбаҳо музейбоп буюмларни бу рўйхатга кирмаган, деб ҳисоблайдилар. Аммо бизнинг фикримизча, Туркистон фронтининг Каттақўрғон гуруҳи 1920 йил августнинг охири ва сентябрнинг бошида Карманни ишғол қилгандан сўнг бу бойликлар ҳам талланган. «Инқилоб» кунларида фақат амирнинг бойликлари эмас, барча амалдорларнинг мол-мулклари ҳам мусолара этилган.

Кескаларнинг ҳўқоа қилишларича, Бухоро шахри ва бекликларда катта бойликлар — олтин, қумуш ва қимматбаҳо тошларга эга бўлган бадавлат кишиллар яшаган, уларнинг бойликлари ҳам шу тариқа тортиб олинди. Чунки чегара پوستлари ва боқсонга хизммати четга кетадиган кишилари жула синқовлик билан текширувдан ўтказиб қимматбаҳо моллар ва буюмларни мусолара қилиб, сўнг уларни четаралдан ўтказганлар. Натижала ҳўкумат ихтиёрида катта ўлжа қолган. Бундан ташқари, турли фармон ва буйруқлар билан ҳам амир, беклар ва бойларнинг мулки мусолара қилинган.

Бухоро воқеаларидан хабардор бўлиб турган ВЧКнинг Туркистондаги вакили Я. Петерс 1920 йилнинг сентябрида Ленинга қуйидаги воқеани маълум қилди: «Бир неча кун олдин мен Бухоро группасининг соёқ кўмондонини қамоққа олдим. Чунки тинтув пайтида ундан Бухорода талаб олинган бир қоп олтин қўймаси, олтин буюмлар, пул ва қумуш топилди. Менинг ташкилда, Бухоро юртин асосидан алоҳида текширув комиссияси назорат этилиб, бу тартибсизликларни аниқлаб чиқиб қолишим». Аммо бу талаб ҳам бажарилмай иш ёпиқлигига қолаверади. «Бухоро инқилобини» габабасидан бир неча кун ўтгандан сўнг Москвадан Қозон вокзалига етиб келган Туркистон фронтини кўмондонини поезидида ВЧК ходимлари томонидан бежиз тинтув ўтказилмаган. Бу масала 1920 йилнинг 25 сентябрида Туркистон Республикаси ҳўкумат доираларида муҳокама қилинади. Шўро ҳўкумати 1920 йил 7 сентябрда Бухоро республикаси мулкунини хисобга олиш ва қўриқлаш комиссиясини тузди. Комиссия сентябрнинг бошларида ўз вакилларини Чоржўй, Кармана, Зибўвдин, Хатирчи, Шахрисабз, Китоб, Термиз, Ҳўзор ва Чирочқига юбориб қочиб кетган бекларнинг мулкунини мусолара қилдиранди. Комиссия аъзолари Бухоро ва унинг атрофидаги 200 хондоннинг муҳраб, тинтув ўтказди. Натижала 25 пуд қўйма олтин (400 кг), 5 миң пуд (80 тонна) қумуш, 7 млн. сўмлик қимматбаҳо қоғоз мусолара қилинади.

Шахрисабзнинг эгалланган қизил аскарлар у ерда катта миқдордаги олтинни қўлга туширидилар. Булардан ташқари, пахта захиралари, жун, ипақ, қоракўл тери, қўриқилган мевалар ҳам мусолара қилинади. Бухоро чегаралари тулқ РСФСР қўшинлари билан қўриқланадиган бўлди. Шу тариқа, Бухоро жаҳондан ажралиб қолиб, болшевиклар сийсати гирдобига тушиб қолди.

Кўз бўлиб, қўлқоқ эшитмаган ва «инқилоб» Бухоро халқига катта моддий ва маънавий зарар etkazди. Айниқча маич-мадрасаларнинг вайрон этилиши, бузилмай қолган маич-мадрасаларнинг эса қизил қўшинларнинг отхоналарига айлангизилиши, муқаддас китобларнинг оёқости қилиниб, ҳатто тамакни ўрашда фойдаланилиши Бухоро шариф аҳлини жула ғазаблантирди. Натижала шўролар ҳўқиматига ўтган буржуоликлар ҳам унча қарши курашга, мустақил давлатнинг қайта тиклашга бел боғлашди. Шўролар томонидан «босмачилик» деб файри ном олган миллий озодлик ҳаракати аслида бутун ўлқадда кескин норозилик қайғитининг натижаси эди. Бироқ шўролар бу ҳаракатни ҳам аёвсиз бостиридилар. 20—30-йиллардаги миллий қатғорон, 50-йиллар бошларида қама-қамалар, ниҳоят, саксонинчи йиллар ўртасида «пахта иши» баҳонасидаги янги қатғоронлар ўша йиғирмаччи йиллар бошида турилган миллий норозиликнинг қайта куч олиниши йўл қўймади кучун ўйлаб топилган мустамлакачиликнинг ўзига хос найрангари эди.

Биз Ҳусеиннинг эгалланган қизил аскарлар у ерда катта миқдордаги олтинни қўлга туширидилар. Булардан ташқари, пахта захиралари, жун, ипақ, қоракўл тери, қўриқилган мевалар ҳам мусолара қилинади. Бухоро чегаралари тулқ РСФСР қўшинлари билан қўриқланадиган бўлди. Шу тариқа, Бухоро жаҳондан ажралиб қолиб, болшевиклар сийсати гирдобига тушиб қолди.

Кўз бўлиб, қўлқоқ эшитмаган ва «инқилоб» Бухоро халқига катта моддий ва маънавий зарар etkazди. Айниқча маич-мадрасаларнинг вайрон этилиши, бузилмай қолган маич-мадрасаларнинг эса қизил қўшинларнинг отхоналарига айлангизилиши, муқаддас китобларнинг оёқости қилиниб, ҳатто тамакни ўрашда фойдаланилиши Бухоро шариф аҳлини жула ғазаблантирди. Натижала шўролар ҳўқиматига ўтган буржуоликлар ҳам унча қарши курашга, мустақил давлатнинг қайта тиклашга бел боғлашди. Шўролар томонидан «босмачилик» деб файри ном олган миллий озодлик ҳаракати аслида бутун ўлқадда кескин норозилик қайғитининг натижаси эди. Бироқ шўролар бу ҳаракатни ҳам аёвсиз бостиридилар. 20—30-йиллардаги миллий қатғорон, 50-йиллар бошларида қама-қамалар, ниҳоят, саксонинчи йиллар ўртасида «пахта иши» баҳонасидаги янги қатғоронлар ўша йиғирмаччи йиллар бошида турилган миллий норозиликнинг қайта куч олиниши йўл қўймади кучун ўйлаб топилган мустамлакачиликнинг ўзига хос найрангари эди.

Биз Ҳусеиннинг эгалланган қизил аскарлар у ерда катта миқдордаги

Хунардан бизкинг унар

Шу йилнинг 24-26 октябрь кунлари Тошкентда Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Ўзбекистондаги ваколатхонаси, Тошкент шаҳар ҳокимлиги ҳамкорлигида халқ усталари ва хунарманларнинг 1-республика ярмаркаси бўлиб ўтади.

ИСТЕЪДОДЛАРНИ ҚАДРЛАЙЛИК

«Усто» БИРЛАШМАСИННИНГ ҚЎҚОНДАГИ ХУДУДИЙ УСТАХОНАСИ ДИРЕКТОРИ МАҲАМАДЖОН ҚОСИМОВ БИЛАН БУЛГАН УШБУ СУХБАТ ХАЛҚ АМАЛИЙ САНАЪАТИНИНГ БУГУНГИ ДОЛЗАРИ МУАММОЛАРИ ҲАҚИДА БОРДИ.

Маҳаммаджон ака, суҳбатимизни Қўқондаги халқ амалий санъатининг ҳозирги аҳволидан бошласан.
— Марҳамат. Аслида «Усто» бирлашмасини тузишдан мақсад аста секин йўқолиб кетаятган халқ амалий санъатини қайтадан тиклаш ва усталарни бирлаштиришдан иборат эди. Маъна шуна ҳам 10 йил бўлди. Усталарни топиб, бир корхона очдик. Дастлаб ишларимизда қийинчиликлар бўлди. Ҳозир анча илгари силжилар бор. Қўқондан ташқари шундай устаконалар Андижонда, Фарғонада ва Наманганда очилиши керак эди. Лекин баъзи бир сабабларга қараб бу иш узундан қолиб кетди. Энди бунинг сабаблари қуп. Лекин бунга асосан республика Раскомлар уюшмаси қошидаги бадий фонд раҳбарларининг бефарқлиги ва эътиборсизлиги сабаб бўлди деб ўйлайман. Мақсад — олдин Қўқонда худудий устакона очиб, ишларни йўлга қўйиб кейинчалик уни кенгайтириш, водийнинг бошқа шаҳарларида ҳам шундай корхоналар очиб режалаштирилган эди. Чунки устакона кенгайтган сари уни бошқариш қийин кечади. Бунинг устига усталар тарқок, турли жойларда яшамади.

Қўқонлик раҳбарларда шундай фикр бор: уларга халқ амалий санъатини ривожлантириш керак дейилса, бунинг улар «Биткомбинат» еки қандайдир цех очиб деб тушунишади. Афсуски, бу йўл билан ишлаш халқ усталарига ҳеч қачон тўғри келмайди. Масалан, Қўқон «Биткомбинат»да пичоқсозлар бор. Лекин улар тайёрлаётган пичоқларнинг сифати анча паст. Чунки улар пичоқ ясаётгани, тешани, болтамни бу билан ҳеч қачон иши йўқ, номи пичоқсоз ҳолос. Планини йўлга қўйиб бўлмайди. Бундай енгил-епти йўл билан халқ амалий санъатини ҳеч қачон ривожлантириб бўлмайди. Ва бундай йўллар билан устаконалар очилиши ҳеч ҳам керакли йўқ.

Энди асосий мақсадга ўтсан. Корхонамиз фаолиятини кўнгилдагидек еки имкониятлар даражасида ривожлантириб бўлмайми. Бунинг бир қанча сабаблари бор. Масалан, солиқларни олиб қўрайлик. Биринчидан давлатга солиқ тўлайми. Сунгра Раскомлар уюшмасига сотилган ишларнинг баҳосидан 35 фоизини ажратамиз. Бу ҳам етмагандай, янги чиккан 30 фоизни қўшимча солиқ ҳам бор. Оқибатда тайёрланадиган бадий маҳсулотлар қиммат бўлиб кетаяпти. Қиммат нарсаи эса сотиш қийин. Шу масалани керакли ташкилотларнинг раҳбарлари жидий ўйлаб қўрсалар емон бўламасли. Ҳар қалай халқ усталаридан олинган солиқни камайтириш йўлларини белгиласа бўлар.

Энди айрим масалаларни ҳал этиш, усталарнинг узларига ҳам боғлиқ. Масалан, гуруссаройлик уста Н. Ҳайдаров чет эл кургизмаларида қатнашиб, уз санъатини намойиш қилиб, соврийлар олишта сазовор бўлган. Лекин бу каби ибратли усталарнинг шогирдлари бундай йўлдан боришмайпти. Ҳозирги айрим еш усталар тарафқўй бўлиб кетганини хоҳлашди. Ундайларга санъатдан қўриқиб олиш керак. Хуллас, 20 йил шу соҳада ишлаб билишимиз, хунарманлар орасидан ҳақиқий хунарманлар камдан кам етишиб чикади. Хунар етганда ҳам истеъод. Лекин ҳаминча ҳам истеъод ярқ этиб майдонга чиқавермайди. Борларини авайлаб асрашимиз, яратган асарларини муносиб баҳолашимиз керак. Шунда бу соҳада ҳам жидий узаришлар бўлиши табиий.

— Ҳозирги кунда бадий галереялар сонни қўлайиб бораяпти. Улар билан алоқаларингиз қандай?
— Ҳали галереялар билан унчилик куп алоқа боғланганимиз йўқ. Лекин бир қанча музейлардан харидорлар келиб турибди. Афсуски, маҳсулотларини сотиб олиш учун уларнинг маблағлари етарли эмас. Ҳатто оддий хонтахталари сотиб олишолмайди. Булдан на корхонага, на хунарманга наф бўлади. Ҳали айтаганимдек, солиқлар бор. Хуллас, тайёр маҳсулотларини сотиш ҳам қийин муаммо бўлиб бораяпти. Сотганга яраша асл санъат намуналарини сотиш керак, деб ўйлайман. Енгил-епти ясалган буюмлар корхонанинг ҳам, устанинг ҳам обрўйига пўтур етказаяди. Усталарини имкониятларини ишла солиб, бозор иқтисоди шароитига аста секин мослашяптилар. Худо хоҳлса келажақдаги ишларини емон бўларми.

— Шу уринда яна бир савол туғилади. Масалан, мустақиллик диний инлар ривожига катта имкониятлар яратаяпти. Жойларда маҳкамлар қўрилишига эътибор катта. Лекин қўрилатган кўчлик масажлардаги ўймакорлик ва безатиш ишларининг савияси анча паст...
— Саволингизни тушундим. Фикрларингиз ниҳоятда тўғри. Бу бордада уз вазифини ҳалол адо етаётган динияти усталаримиз бор. Уларнинг ишларини қўриб ҳайратга тушасиз, қўлингиз ларди қўрмасин дейсиз.
Ҳозир ҳақиқатан масажлар қўрилишига жидий эътибор берилмоқда. Шу бонс ўймакорлик ва безатиш ишларини қилаётган кооперативлар қўлайиб кетди. Буюртмачи аслида ишнинг бадий томонида аҳамият бериши керак. Лекин бизнинг шояқлоқ бююртмачиларимиз эса ишнинг бугун еки эртагаёқ аяқулашни истаяпти. Уларни ишнинг бадий тарафи қизиқтирмайди. Шундай бўлган, усталарнинг ҳам ўйлашга вақтлари қомайяпти. Шу бонс бир марта бир хил услубга бажаришдан иш қайта-қайта амалга ошириляпти. Аслида ҳар бир дурдорлик ишида ҳам узига яраша бадийлик керак. Истардлик, бизнинг даврда ҳам чиройли масажлар қўрилиш, безатиш, бизан кейинги авлодларга аjoyиб бадий мерос сифатида қолсин.

— Усталар жидийда қадимги бадий санъатининг сақлаб қоллиш борасида қандай инлар амалга ошириляпти?
— Гапнинг очиги қўқина хунарманчилик турларида анъанавийлик аста-секин йўқолиб бораётганини кузатиш мумкин. Бу ҳам юқорида айтганимдек, хунарманчилик сирини билмайдиган ва бу соҳада шунчаки кириб қолган уртамеъна усталар фаолиятда кузатиш мумкин. Лекин ҳақиқий истеъодли усталар бунга йўл қўймайдилар. Мулоҳаза тарида бир нарсани айтиб ўтмоқчиман. Ганч ўймакорлигининг бир хил бўлиб қолишида Тошкент мактабининг таъсири катта бўляпти. Ганч ўймакорлари асосан П. Бенков номидаги республика санъат билим юртида тайёрланади. Шундай бўлган, уларга бир хил йўналиш асосида тайёр берилади. Айтайлик, Самарқанд еки Хива тарихий бинолари учун зарур бўлган ганч ўймакорлиги кам урғиляди. Шу бонс ҳам республикамизда ганч ўймакорлиги билан ишланган етказак бинолар қўлайиб кетяпти.

Сухбатимиз сунгида шунини айтмоқчиманки, халқ усталари ва хунарманларига махаллий ҳокимиятлар ердан бермас экан бу бордада ишларнинг олға силжиши қийин кечади. Хунарманларимиз ҳар томонлама қўллаб-қувватлашни мўтжаз. Турли кургизмалар, фестиваллар ва ярмаркаларнинг утказилиши хунарманларни янада руҳлантиради. Ота-боболаримизнинг улмас анъаналарини давом еттиришга даъват етади.

Сухбатимизни Камола ОҚИЛОВА суҳбатлашди

МАҲОРАТ МЕВАСИ

Тошкент кулолчилик мактабининг таъсири қўқина хунарманчилик турларида анъанавийлик аста-секин йўқолиб бораётганини кузатиш мумкин. Бу ҳам юқорида айтганимдек, хунарманчилик сирини билмайдиган ва бу соҳада шунчаки кириб қолган уртамеъна усталар фаолиятда кузатиш мумкин. Лекин ҳақиқий истеъодли усталар бунга йўл қўймайдилар. Мулоҳаза тарида бир нарсани айтиб ўтмоқчиман. Ганч ўймакорлигининг бир хил бўлиб қолишида Тошкент мактабининг таъсири катта бўляпти. Ганч ўймакорлари асосан П. Бенков номидаги республика санъат билим юртида тайёрланади. Шундай бўлган, уларга бир хил йўналиш асосида тайёр берилади. Айтайлик, Самарқанд еки Хива тарихий бинолари учун зарур бўлган ганч ўймакорлиги кам урғиляди. Шу бонс ҳам республикамизда ганч ўймакорлиги билан ишланган етказак бинолар қўлайиб кетяпти.

Республикамизда бадий кулолчилик халқ анъанавий ва оммавий санъатининг қўқина турлари ичида маҳсус урин еталайди. Ўзбек кулолчилиги ноёб тўрқондан қўрилан лойдан шиёла, коса, товоқ, лаган, қува, хумда, тоғора, хум, танدير ва бошқа буюмлар тайёрлаш, уларни сирлаб безаш, хумдонда пишириш билан шугуллашади. Асосий асбоблари чарх. Кулоллар турли ўйинчоқлар, қошин, қувурлар ҳам тайёрлаганлар.

Тарихий маълумотларга қараганда, кулолчилик билан дастлаб аёллар шугуланган экан. Кулолчилик чархи пайда бўлгандан сунг бу хунардан эркеклар ҳам шугуланган бўлган. Идишлар маҳсус учоқ ва хумдонда пиширилган. Кулолчиликнинг содда усуллари Осенининг тоғлик туманларида яшовчи халқлар орасида ҳали ҳам учрайди.

Мис аслида шарқ мамлакатлари ва қадимги Грецияда нафис сопол идишлар тайёрлаш, сополдан архитектурада фойдаланиш авж олади. Кейинчалик сирлаш усуллари кашф этилган, кулолчилик маҳсулотларининг бадий қиммати ошиб борди. Афросиёб ва Урта Осенининг бошқа ерларидан топилган археологик қазилмалар VIII—XII асрларда кулолчилик маҳсулотларининг ривож топганини кўрсатади. XVII—XVIII асрларда Урта Осенининг бир неча феодал давлатга айланиши турли ўлкалар уртасида узаро алоқалар сусайишига сабаб бўлди. Лекин хунарманчиликнинг барча турлари қатори кулолчиликда ҳам турли жойларда турлича услублар вужудга келди, йирик кулолчилик мактаблари ташкил топди. Гиждувон, Шахрисабз, Хоразм, Самарқанд, Рингтон, Қўрағон, Панжикент ва бошқалар шулар жумласи

асарларига қараганда ранглар жиҳатдан бирмунча мураккаб. Зеро, бу тасодифий эмас. Унда кулол санъати чинакам маҳорат меъноси сифатида рўйга чиққан. Бу иш Тошкент кулолчилик мактабининг асарларида хос иккинч рангнинг (қўқил, яшил, жигарранг) оддий қиёси асосида қўрилан. Аммо беқўқилнинг қўқилли, қирилган оқ жойлар, рангларнинг бир уринда мураккаб қатнашуви ва бошқа уринда лунда доғ бўлиб туриши — буларнинг барчаси Шарққа хос тақрирларимас образни тасвирлашнинг мураккаб тузиллиги нўзулга келтирилган.

«Тагин бир тоифа одамлар хунарманлардир, улар уз ризқ-рўзлари учун хунарманчилик қиладилар. Булар ҳам сенга керакли кишилардир, уларни узингга яқин тут, манфаатлари, тегади, эй Баҳодир. Темирчилар, этикчилар, ўймакор, дурдорлар, буюқчилар, раскомлар, ўқоз ва ёйсозлар шу тоифадан бўладилар. Бу дуненинг гузапликлари улардан чиқади, оламдаги ҳайратомуз ишларни шулар содир қиладилар...»

ЮСУФ ХОС ҲОЖИБ

ДОВРУГИ ЖАҲОНГА ТАРАЛСИН

Ҳар бир халқнинг теран илҳами, ёғоч ўймакорлари ишлагани ранг-баранг нақшлар, музыка асбоблари, кулолчилик буюмлари фестивалда мухтаassisлар ва томошабинлар томонидан юксак баҳоланди. Машҳур халқ усталаридан Орфан бири. Айниқса, республикамиз мустақиллиги шарофати билан халқ усталари ва хунарманлар асарларининг жаҳон кургизмаларида намойиш этилаётгани қувончли ҳолисадир.

Утган йили октябрь ойида Покистонда бўлиб ўтган Ислоом мамлакатлари хунарманларининг I халқаро фестивалида бир гуруҳ Ўзбекистонлик хунарманлар ҳам фаол қатнашдилар. Жаҳоннинг 40 дан ортиқ мамлакатидан келган халқ усталари, хунарманлар орасида ўзбекистонликларнинг асарлари уз жозибаси билан, қуркамлиги билан ажралиб турди. Зардуларимиз тиккан дўпчилар, камзуллар, чопонлар, темирчилар ясаган пичоқлар, турли рўзгор буюм-

лари, ёғоч ўймакорлари ишлагани ранг-баранг нақшлар, музыка асбоблари, кулолчилик буюмлари фестивалда мухтаassisлар ва томошабинлар томонидан юксак баҳоланди. Машҳур халқ усталаридан Орфан бири. Айниқса, республикамиз мустақиллиги шарофати билан халқ усталари ва хунарманлар асарларининг жаҳон кургизмаларида намойиш этилаётгани қувончли ҳолисадир. Уларнинг ишлагани ранг-баранг нақшлар, музыка асбоблари, кулолчилик буюмлари фестивалда мухтаassisлар ва томошабинлар томонидан юксак баҳоланди. Машҳур халқ усталаридан Орфан бири. Айниқса, республикамиз мустақиллиги шарофати билан халқ усталари ва хунарманлар асарларининг жаҳон кургизмаларида намойиш этилаётгани қувончли ҳолисадир.

Утган йили октябрь ойида Покистонда бўлиб ўтган Ислоом мамлакатлари хунарманларининг I халқаро фестивалида бир гуруҳ Ўзбекистонлик хунарманлар ҳам фаол қатнашдилар. Жаҳоннинг 40 дан ортиқ мамлакатидан келган халқ усталари, хунарманлар орасида ўзбекистонликларнинг асарлари уз жозибаси билан, қуркамлиги билан ажралиб турди. Зардуларимиз тиккан дўпчилар, камзуллар, чопонлар, темирчилар ясаган пичоқлар, турли рўзгор буюм-

Сурайё АЛИЕВА, санъатшунос

маҳсус ишлов берилади. Сопол маҳсулотларининг тури жуда куп. Масалан, рўзгорда озиқ-овқат маҳсулотлари, сув сақланадиган қува, офтоба, гуши, хум, машрафал, шиёла, коса, товоқ, лаган, шамлон, гулдон каби буюмлар киряди. Архитектурада сопол, қошин, қувур ва бошқалар Санъатда металлургия корхоналарида утга чидамий қоринлар ва бошқар ўйинчоқлари, айрим безак буюмлари, хайкалча, йирик хайкаллар тайёрланади.

Сопол тайёрлашда ишлатилган тўрқон Ўзбекистонда «Саргиз тўрқон», «Кулол тўрлар узиб тамга қилинган, ҳозир реиндан тайёрланади. 3. ЧИЗМА — қириб чизилди. Бугунги кунда Марказий Осиё кулоллари сопол идиш ва буюмларини безашда беқўқил сифатида металл оксидлардан кенг фойдаланадилар. Темир оксиддан қўқ ва пушти-тунафна ранг, сурма оксиддан қўқ ранг, қалай қўқиб ферулодга яғни ангобга қайиб олинади. Кейин содда қўқитиб, хумдонда пиширилади.

Сополта бадий ишлов берилиши кулчиликнинг қўқина турлари ичида маҳсус урин еталайди. Ўзбек кулолчилиги ноёб тўрқондан қўрилан лойдан шиёла, коса, товоқ, лаган, қува, хумда, тоғора, хум, танدير ва бошқа буюмлар тайёрлаш, уларни сирлаб безаш, хумдонда пишириш билан шугуллашади. Асосий асбоблари чарх. Кулоллар турли ўйинчоқлар, қошин, қувурлар ҳам тайёрлаганлар.

Тарихий маълумотларга қараганда, кулолчилик билан дастлаб аёллар шугуланган экан. Кулолчилик чархи пайда бўлгандан сунг бу хунардан эркеклар ҳам шугуланган бўлган. Идишлар маҳсус учоқ ва хумдонда пиширилган. Кулолчиликнинг содда усуллари Осенининг тоғлик туманларида яшовчи халқлар орасида ҳали ҳам учрайди.

МУАЛЛИФГА УЧ САВОЛ

Шум бола: — Саъдулла ака, мана, ниҳоят сиздан ҳам ҳажвия ундиришга эришдик.

С. Сиев: — Тугри, икки йилча бўлди... вазият тақозоси билан ҳажв ёзилган қаламимни бир четга суриб қўйгандим.

Шум бола: — Ҳа, шояд ҳамкорлигимиз яна давом этса. Ахир, муқтадир юртимизнинг равақига йулида, сарқитларга, иллатларга ўт очилса ҳажв тугрининг ўз ўрни, ўз хизмати бор, шундаймасми?

С. Сиев: — Баракалла! Яратганга шукр, ўз уйимизга ўзимиз эга бўлдик. Бизнинг ҳам овозимиз жаҳон томидан эшитилга бошлади.

Кулдириш осон эмас

нинг биқинида нодон, талбиркорнинг соясига ландовур ҳам кун кўради. Агар биз бунга сезмасак ё сезиб туриб билмаганга олсак, бир ривоятгадэй: қара...

нотига қараб турланган, оёғига қараб хўрланган товус ҳолатига тушиб қоламиз.

Зеро, машоихлар: «Зоҳиринг билан ботининг бирдек салуксиз оқиб туради». Бу билан айтмоқчиманки, кибру ҳавога берилиб кетмайлик.

Шум бола: — Ҳажвияни оловга ўхшатишди: куйдиради-ю бироқ тозалайди. Сизнинг таърифингиз?

С. Сиев: — Ҳажви баъзан қайчиға ҳам қиёс қилади. Қайчи билан тирноқ олинади, патак соч туриланади. Қайчи билан, шунингдек, ипақ тасма қирқилиб, ёлғорлики очиш ҳам мумкин.

Хар қалай қайчиға ишимиз тушиб тургани маълум. Ана шунда ҳалиги ривоятга айтелган товус аҳволига тушмайми.

Шум бола: — Ташаккур!

Оппок қотозга термулиб столни кучоқлаб утирибман. Шу пайт устма-уст телефон жириштилади.

— Апаси, сизни... — деди у аста.

— Ким экан? У киши бандлар, ҳовлига чиқди, демалганими?

— Дедим. Жула зарил гапим бор, дейди. Яқин акангиз булар экан.

— Даҳлизга чиқиб гушакни кутардим.

— Эпитаман.

— Менга Сайфи Содиқ керак эди.

— Худди ўзимман.

— Жула сиз. Мен ҳам Лочин акангизман. Танидингизми?

— Кеҳирасиз, сал танимайроқ турибман. Қайси Лочин ака?

— Ана шунақа-да, ҳамманг сал «танимайланроқ» бўлиб қолсанлар! Мен Сайлов Лочин Бердиевич бўлман.

— Даҳлизга кириб гушакни кутардим.

— Э-э, бормисиз, Лочин ака! Қалай, келиноиймларни хурсанд қилиб, неварачеварларни уйнатиб, зерикмайгина юрибсизми? Одамни жула соғинтириб юбордингиз-ку, ака?

— Лочин ака негадир киноя аралаш деди:

— Биз ҳам сизни соғиниб қолдик. Бизникига бир келиб-кетсангиз, мулла Сайфиддин. Унинг алдамши топарсиз, дейман. Ҳовли уша-ўша.

— Унинг-ку, алдамши топарсиз, — деб қайшангандим.

— Лочин ака сизнинг кели: — Менга қараган, огайли! Шу бугунюқ келасиз. Бошқа иложингиз йўқ.

— Эсангизда бўлса, бир вақтлар менга китобларингизни совга қилардингиз. Ана шу матоҳларингизни узингизга қайтариб бермоқчиман. Агар бузун келиб олиб кетсангиз, эртага уларни эски жувадаги носфурунинг олдига қурасиз! Гап тамом!

— Гўшак тутаб қолди. Шайлар ичкари кирдим. Бу ети қизиқ бўлди-ку. Ҳе, ноинсоф, биров сенга ҳиммат қилиб китоб эзиб берибди. Уқсангизки, уқимасанг тоқчага қуйиб қуй! Сендан ош-нон сурармиди?

— Сен бўлмасанг, биронта неварачеваранг китобинг қадрига етар. Шулар уқир. Товба! Тагин носфурунга сотиб юбораман, деб пуниса қилганига улайми?

— Ситарет тузатиб, анчагина уйланиб утирдим. Кейин, ке, бир соатга бориб, кузим нури туқилган китобларимни олиб келай, дедим. Яна, бу собиқ амалдор, айтганини қилиб уларни носфурунга элтиб берса, шарманда бўлмай. Кимсан — Сайфи Содиқнинг қиссалари, шеърлари, ҳикоя...

лари чоп этилган варақлар учраб қолиши мумкин.

Кийиниб йўлга тушдим. Лочин аканинг уйини яхши билман. У шаҳарнинг кунботарида, чиройли боғида эгиз эди. Бу ҳовлида бир вақтлар қанча-қанча «Наполеон» ва «Кристалл»ларнинг бошига етганми, жушқин алерлар айтелган, қуёқ-қуёқ ваъдалар берилган. Лочин ака...

— Келсинлар, мулла Сайфиддин, — деб қул қўлди, лекин уридан турмади. Ҳол-аҳвол сураган бўлдим.

— Кудулқ, — деди собиқ бошиқ, — мана, мухбир айтгандай, қарилқ гаштини суриб етибми. Товба, қарилқ гаштиним суриб буларканми? Қарилқнинг дардини чекиш мумкин. Мана, сиз егиз сиз, сиз ешлқ гаштини сурсангиз булади, бунга ишонаман. Қани, ичкарига кирайлик.

— Лочин аканинг ҳос хонасига киридик. Бир четга ким-тинироқ утирдим. Хонанинг уч томонида шифтгача китоб жавонлари тиралиб турарди. Жавонлар анча бушатилган шекилли, китоблар қийшайиб, бир-биринга енбошлаб етибди. Ерда эса, тахлам тахлам китоблар. Меник ҳам бормикан, деб қул югуртирдим. Йўқ, қуринмади, лекин ҳаммасоқларимнинг китоблари ярқираб турарди. Узингизга шукур, деб қўйдим.

— Лочин ака гап қузғамди. — Қарасам, қузғаме еқ китобга тулиб кетибди. Ке, буларни бир тозалаб қуяй, дедим. Бу китобларнинг чиққанига ун йил, ун беш йил булди. Эгалари ҳам топомай зор бўлиб юрганларид, уларнига қайтариб берай, дедим. Тугрим?

— Билмасам, — деб мингилладим, — биров зор, биров безор...

— Лочин ака оғир қузғолди. Орқасидаги тоқчалан бир даста китоб олиб олдимга ташлади.

— Манавилар узлариники, — деди қузғолга чуқиб, — пундини берингу обектаверинг. Қизариб кулимсирадим.

— Тугунмадим, ака. Нима, сиз... узимнинг китобимни узимга сотмоқчимисиз?

— Булмасамчи, — Лочин ака айланма қузғолда у ен-бу ен қайқалиб, «йилиб қулди, — хозир бозор иктисодиети, айби йўқ.

— Антрайиб қолдим. Қулум титради, юрагим дуклилади. «Буни худю уриб қуйибди», дедим ичимда. Узимни босиб олиш учун бирозчага китобларимни варақлаган бўлиб утирдим.

— Кеҳирасизу, бу оламгарчиликдан эмас, — дедим ниҳоят, — ахир, ман... кунлимдан чикариб сизни ака деб самимий тилақ билдирган бўлсаму, сиз...

У бошини кресло суянчига ташлаб хоҳолаб қулди: — Лаббай?! Самимий тилақ, дедингизми, азизим? Уша самимий сузинг нархи неча сум булади, мулла йигит? Китобингизга дастхат пайтингизда ҳар бир сузингизга фалон сумдан беринг, деганимда нима қилардингиз? Беардингиз, раҳмат айтиб су-

сум, учинчиси 81сум, энг охирги марта совга қилган китобимнинг дерли бир бетини тулдириб қўлуқ қилибман.

— Зора кунгли юмшаса, деган умилда антика китобфурўша мултираб қолдик.

— Инсоф қилинг, Лочин ака. Бир китоб чикаргунча... — Дарлингиз тугундим, — деди у, Тугон кунги газета қулдим. Езувчиларнинг қалам ҳақи опибди. Жилла қуриси, орамизда бўлиб утган гапни хангома қилиб бирор ерда бостирсангиз ҳиссаси чиқиб кетали.

— Нойлюк чунтак қовладим. Икки юзу олтиш олтн сум чиқди.

— Мана, бори шу экан, — деб столга қўйдим. Лочин ака, «Трамвай пули қиласиз», деб олти сумини қайтарди. Кейин ҳиммат юзасидан китобларимни чиройли сувқотозга ураб ҳам берди. Мол аччиғи, жон аччиғи. «Илоҳ мендан олган пунлига дори олиб ич», деб апиш-тапиш йўлга тушдим.

— Уйга келсам, хотин пошшо шумбабар тайерлаб утирибдилар.

— Қуриб кетсин, ҳар кунги бир ташвиш, — деди у узини оқлагандай, — ҳалиги авгонда улган тоғам бору, ушанинг узини пропика қилиш керак экан. Маҳалла оқсоқолига қижсам, қулдан борми, келин, деб ишшайиб утирибди. Шунга битта китобингизни берсангиз.

— Хотиннинг озгидая бугизда қолди.

— Энди ҳеч кимга китоб эзиб бермайман, — дедим туқ эткизиб, — товба қилганман.

— Хотин гапига қулқ солмай жарайверди: — Мана, мен китобингизга эсладик эзиб қўйдим. Энди сиз қул қуйсангиз бўли...

— Қарасам, хотин тура китобимни ички бетини тулдириб оқсоқолнинг бола-қачасио ети авлодига малду санолар қилиб қўйибдилар. Улганда олтиш-етмиш сум чиққали. Терлаб кетдим. Худю қурсатмасин, эрта-перта оқсоқол ишдан бушаб, бекорчи бўлиб қолса, каминани хонавайрон қилиши мумкин.

— Дастхотим-га қараб уйланиб қолдим. Нима қилай? Варақни йиртиб олсаммикан эки таваккал деб қул қузим? Бундан кейин сузининг баҳоси ошармикан ё шундайлигича боз бўлиб тураверармикан?

— Қарасам, хотин тура китобимни ички бетини тулдириб оқсоқолнинг бола-қачасио ети авлодига малду санолар қилиб қўйибдилар. Улганда олтиш-етмиш сум чиққали. Терлаб кетдим. Худю қурсатмасин, эрта-перта оқсоқол ишдан бушаб, бекорчи бўлиб қолса, каминани хонавайрон қилиши мумкин.

— Хотиннинг озгидая бугизда қолди.

— Энди ҳеч кимга китоб эзиб бермайман, — дедим туқ эткизиб, — товба қилганман.

— Хотин гапига қулқ солмай жарайверди: — Мана, мен китобингизга эсладик эзиб қўйдим. Энди сиз қул қуйсангиз бўли...

— Қарасам, хотин тура китобимни ички бетини тулдириб оқсоқолнинг бола-қачасио ети авлодига малду санолар қилиб қўйибдилар. Улганда олтиш-етмиш сум чиққали. Терлаб кетдим. Худю қурсатмасин, эрта-перта оқсоқол ишдан бушаб, бекорчи бўлиб қолса, каминани хонавайрон қилиши мумкин.

— Хотиннинг озгидая бугизда қолди.

— Энди ҳеч кимга китоб эзиб бермайман, — дедим туқ эткизиб, — товба қилганман.

— Хотин гапига қулқ солмай жарайверди: — Мана, мен китобингизга эсладик эзиб қўйдим. Энди сиз қул қуйсангиз бўли...

— Қарасам, хотин тура китобимни ички бетини тулдириб оқсоқолнинг бола-қачасио ети авлодига малду санолар қилиб қўйибдилар. Улганда олтиш-етмиш сум чиққали. Терлаб кетдим. Худю қурсатмасин, эрта-перта оқсоқол ишдан бушаб, бекорчи бўлиб қолса, каминани хонавайрон қилиши мумкин.

— Хотиннинг озгидая бугизда қолди.

— Энди ҳеч кимга китоб эзиб бермайман, — дедим туқ эткизиб, — товба қилганман.

— Хотин гапига қулқ солмай жарайверди: — Мана, мен китобингизга эсладик эзиб қўйдим. Энди сиз қул қуйсангиз бўли...

— Қарасам, хотин тура китобимни ички бетини тулдириб оқсоқолнинг бола-қачасио ети авлодига малду санолар қилиб қўйибдилар. Улганда олтиш-етмиш сум чиққали. Терлаб кетдим. Худю қурсатмасин, эрта-перта оқсоқол ишдан бушаб, бекорчи бўлиб қолса, каминани хонавайрон қилиши мумкин.

— Хотиннинг озгидая бугизда қолди.

— Энди ҳеч кимга китоб эзиб бермайман, — дедим туқ эткизиб, — товба қилганман.

— Хотин гапига қулқ солмай жарайверди: — Мана, мен китобингизга эсладик эзиб қўйдим. Энди сиз қул қуйсангиз бўли...

Супермаркет эшигидаги чорлов:

«Олмасангиз ҳам бир кириб утинг, барака топкур!»

Машина ортидаги ёзув:

«Хув, қувма! Уйда бола-чақам кутиб утирибди».

Тугруқхонадаги битик:

«Диеримизга хуш келибсиз, азиз гудаклар!»

БИТНИКЛАР

Бошлиқ буйруғи:

«Шу йил 1 мартдан Туйхонадаги туман худудиде бахор бошланганлиғи тунтанали равишда хужайинжон!»

ТАРИХИЙ ҲАНГОМАЛАР

ЗЕБУНИНСОННИНГ БАДИҲАСИ

Шоира Зебуниссо боғда сайр қилиб юрарди. Ям-яшил дараклар, анвои гуллар, кумрию будбуллар нағмаси унинг қуқсига илҳом солди.

— Шейринг иккинчи сатри «Мадому сабзу, оби равону қишлоғида тухтади. Иқонликлар суза чечан, ҳазилқаш, меҳмон келса ҳам жонини бериб, ҳам бирон лақаб қўйиб юборадиган жайлари халқ эди.

— Езининг уртаси. Кун иссиқ. Тол туш. Кучада зог учмайди. Шойр, бир қулумгина кук чой бўлсайди, деб билқ-билқ тупроқ кечиб бораёпти. Шу пайт муулишдан шаталоқ отиб бир бузоқ чиқа келди. Жонивор узун арқонни суд...

— Бул балқирдорни турт пора қилиб, этини илларга ташлан!

— Вазир қул қовуштириб, Султон олдига бош эгли:

— Амрингиз бош устина, ҳазратим. Вале, бу шаккоқнинг танаси икки пора этмакка-да еромайдур. Этита наинки итингиз, биргина сеча² ҳам туймас...

— Султон Санжар Вотвотга қие боқиб қулиб юборди.

— Гуноҳидин утдик. Узидек бир майиб курра миндириб қўйиб юборинг. Турт тарафи қилба.

1. Ҳазорасп — туман номи. У минг от деган маънони билдиради.

2. Сеча — чумчуқ.

МУҚИМИЙГА ПАҚАБ ҚУЙГАН ҚИШЛОҚ

Мавлоно Муқимий қадим Ясига — султон-ул орифин Хожа Аҳмад Ясавий зиҳратига отланди. Туркистонга етмай йул-йулақай Иқон...

«ТУРТ ПОРА ҚИПИНГ»

Рашидиддин Вотвот ун иккинчи асрда яшлаган машҳур аҳли доһишлардан эди. Узун ушокқина, овози ингичка булгани учун унга Вотвот (син-чалакдек қичкина қуш), деб лақаб берган эдилар.

— Фериуз аста турди, қулига челақ олиб кема сахидан сув ташир экан, кулимсираб шеър айтди:

— Кемачи хон бўлди, биз нўкар бўлдик, Анинг амри билан сув тўкар бўлдик...

— Хон шойрининг байтини эшитиб, дарга беихтиер қулиб юборди.

Бир сафар Ҳазорасп енидаги жангда ОТСиз саройида кизмат қилди. Хоразмшох азалий рақиб Султон Санжар билан буладиган муҳорабаларга, албатта, Вотвотни ола кетарди.

— Фериуз аста турди, қулига челақ олиб кема сахидан сув ташир экан, кулимсираб шеър айтди:

— Кемачи хон бўлди, биз нўкар бўлдик, Анинг амри билан сув тўкар бўлдик...

— Хон шойрининг байтини эшитиб, дарга беихтиер қулиб юборди.

Тура СУЛАЙМОН ПАРДОЗ ҚУТИЧАЛАРИГА

Садоқатли хонимдан саодат саси келур, Магар ҳамсухбат булсанг навруз нафаси келур.

«Емон хотун куп қилди тақални, Қирққа кирмай оқартирар соқолни», дебсиз. Яхшиям, бахтингиз бор экан, туқалига йулиқмабсиз.

Пардали рашк — авл кишининг арқи, Пардасиз рашк — паймол қилинган эрқи.

Эрининг юзидан оладиган авлда юзининг узи борми, десангиз-чи?

Бекнинг қизи — Бегойим, Дошиш қизи — мулоийим, Бой бобонинг қизига йулиқтирма илоҳим.

Узини билмаган қиздан қилиқли жувон, яхшидур.

Унинг бошида румоли булгани билан айрим дуппиги анов-манов эркаклардан устиворлиғи бор.

Бадхулқ хотун, билалбисанг, мор эрур, Бахти қарор, ризиқи-рузи хор эрур.

Нопок хотун нафаси — Жаҳаннам алангаси.

Жоннинг жоҳил булса — жонинг сабил, Кеҳирган ҳар қунингмас, онинг сабил.

Можароли уйдан ижарали қулба афзал.

БОЛАНИНГ ТИЛИ ШИРИН

БУЗОҒИМ СОҒИБ ҚУЙИБДИ

— Хой, Дилмурод, сизирни соғиниб юборинг, — деди ойиги.

— Ойижон, бузоғим бушалиб сиздан олдинроқ соғиб қуйибди, — деди Дилмурод.

— Эртага маккажухоримизни урамин. Соқол чиқарганига анча бўлди, — деди Элмуроднинг дадаси.

— Дад, дад, маккажухоримизнинг соқоли чиққан булса, бобо бўлибди-да, а? — деди Муроджон.

— Ҳовли чеккасига экилган шафтоли ниҳолчалари оралаб уч гилдиракли велосипедчасида юрган Хуршида ниҳолчалардан бирини охиста эғиб утти. Ниҳолчанинг қобини озгина тирналди. Шунда Хуршида ҳовли супураётган аясига деди:

— Ая, ая, бунни қуринг, велосипедчам манави шафтоличамни қашиб қуйай...

Турсунали ЖУМАНОВ

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ. НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САЊЪАТИ. Мавзелиям: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32. Қабулхона телефони — 33-52-91.

Бош муҳаррир: Аҳмадҷон МЕЛИБОВЕВ. Тажрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (бош муҳаррир уриибосари), Дадаҳон ЕҚУБОВ, Одил ЕҚУБОВ, Анвар ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Ашуралӣ ЖУРАЕВ (санъат бўлими мудир), Маҳмуд САЊДИЙ (тажрид ва адабиётшунослик бўлими мудир), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ, Бекҳуд ЭҒАМҚУЛОВ (масъул котиб). Навбатчи муҳаррир — Ашуралӣ ЖУРАЕВ.